

วิเคราะห์เรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง(หน)ฉบับตัวพิมพ์*

เมื่อนำฉบับตัวพิมพ์และฉบับตัวเขียนมาศึกษารายละเอียดจะพบว่า ฉบับตัวพิมพ์มีทั้งส่วนที่ตรงกัน ส่วนที่คล้ายกัน และส่วนที่แตกต่างไปจากฉบับตัวเขียน บทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเปรียบเทียบฉบับตัวพิมพ์กับฉบับตัวเขียนเพื่อจะได้ทราบถึงที่มา กลวิธีการชำระ ลักษณะ และคุณค่าของฉบับตัวพิมพ์

ที่มาของฉบับตัวพิมพ์

เรื่องราชาธิราช ฉบับตัวพิมพ์มีความเป็นมาดังนี้

ก. ต้นฉบับของฉบับตัวพิมพ์

นับตั้งแต่โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลได้ตีพิมพ์วรรณกรรมร้อยแก้วเรื่องสามก๊กขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2409 แล้วก็ได้ตีพิมพ์เรื่องอื่น ๆ ต่อมาอีกหลายเรื่อง เช่น เลียดก๊ก เมื่อ พ.ศ.2413 ซ่องกั๋งเมื่อ พ.ศ.2422 ส่วนเรื่องราชาธิราชนั้นได้ตีพิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2423 โดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลเช่นกัน (ราชาธิราช 2512 : คำนำ) การพิมพ์ครั้งนี้ใช้ชื่อหนังสือว่า "พระสมุทราชาธิราช" (จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ.148 : 8) ต้นฉบับของฉบับตัวพิมพ์นี้ ได้นำมาจากฉบับตัวเขียนดังจะเห็นได้จากชื่อ "พระสมุทราชาธิราช" ซึ่งตรงกันกับฉบับตัวเขียน และคำนำของหนังสือก็ระบุรายชื่อคณะผู้แปลและเรียบเรียงตรงกับ แผนกของฉบับตัวเขียนคือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ต่อไปจะเรียกเอกสารฉบับนี้ว่า ฉบับตัวพิมพ์

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>... ข้าพระพุทธเจ้า พญาพระคลัง พญาอินอัศราชา พระพิรมรัศมี พระศรีภุริย ข้าทูลละอองธุลี พระบาทรับพระปรีหาร เรียบเรียงตามเรื่อง แล เรื่องราวพระเจ้าราชาธิราชนั้นว่า (49 1 มัด 1)</p>	<p>... หนังสือราชาธิราชนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ พงศาวดารมอญ ได้แปลและเรียบเรียงขึ้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี มะโรงพุทธศักราช 2328 โดยทรงมอบให้ กวี 4 คน ช่วยกันทำกวี 4 คนนั้นคือ พระยา พระคลัง (เจ้าพระยาพระคลัง หน) 1 พระยาอินทรอัศราชา 1 พระภิมรัศมี 1 พระศรีภุริปริชา 1 (ราชาธิราช 2512 : คำนำ)</p>

นอกจากนั้นเมื่อได้เปรียบเทียบเนื้อเรื่องจากทั้งสองฉบับก็พบว่า เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ตรงกันแต่ต่างกันที่สำนวนภาษาเท่านั้น บางตอนฉบับตัวพิมพ์มีรายละเอียดเพิ่มขึ้นและยาวกว่าฉบับตัวเขียน และเมื่อนำบานแผ่นมาเปรียบเทียบกันก็ปรากฏว่าข้อความตรงกันเกือบทั้งหมด โดยมีการดัดแปลงเพิ่มเติมอยู่บ้างดังนี้

บานแผ่นฉบับตัวเขียน	บานแผ่นฉบับตัวพิมพ์
<p>...ศุภมัตต พระพุทธศักราช 2328 ปีมะเส็ง นพศก</p>	<p>...ศุภมัตต พระพุทธศักราช 2328 ปีมะเส็ง นักษัตรสัปตศก</p>
<p>...สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณะพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน</p>	<p>...พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ณ พระที่นั่ง จักรพรรดิพิมาน</p>
<p>...ในท่ามกลางเสนาพฤกษามาตรชกษะวี มลตรีมุขหังปวงเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท</p>	<p>...ในท่ามกลางเสนาพฤกษามาตรย์ ราชกรษะวี มลตรีมุขหังปวงเฝ้าฝ่าพระบาททรงกษมาศยุคล พร้อมกันประคองดวงคาราล้อมพระจันทร์ ขาวบุตรบนอากาศ</p>

บานแผนกฉบับตัวเขียน	บานแผนกฉบับตัวพิมพ์
<p>... จึงมีพระราชโองการมานพระบัลลูล โปรตเกล้า โปรตกระหม่อมตรัสว่า</p> <p>... เรื่องราวราชาธิราชซึ่งฝ่าหรั่งมังฆ้องแปรรามัญภาษา เป็นสยามภาษา</p>	<p>... จึงมีพระราชโองการมานพระบัลลูลสุรัสสีหนาทดำรัสเหนือกระหม่อม สั่งว่า</p> <p>เรื่องราวพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งทำศึกกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง เป็นมหายุทธสงคราม มีในพระราชพงศาวดารรามัญนั้น ที่แปลออกจากรามัญภาษา เป็นสยามภาษา</p>
<p>... ถวายสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร แลกเปลี่ยนกับที่ใต้ทรงฟังสัง เกษไว้แต่ก่อน</p>	<p>... ถวายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ แลกเปลี่ยนกันกับที่ใต้ทรงฟังสัง เกศไว้แต่ก่อน</p>
<p>... จึงทรงพระราชดำริ เรื่องทรงแปลงข้อความราชาธิราชภาษารามัญออกเป็นสยามภาษาใหม่</p>	<p>... จึงทรงพระราชดำริตัดแปลงข้อความในเรื่องราชาธิราช ที่ยังขาดเหลือค้างเกินอยู่นั้นให้เรียบเรียงขึ้นเสียใหม่ไว้เป็นสยามภาษาด้วยพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นที่ทานุหิตประโยชน์แก่พระบรมราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน จะได้สดับจำไว้เป็นคติบำรุงสติปัญญาไปภายหน้า</p>
<p>... ข้าพระพุทธเจ้า พญาพรคลัง พญาอินอัคธาชพรพิรมรัตน์ พระศรีภูริย</p>	<p>... ข้าพระพุทธเจ้า พระยาพระคลังหนึ่ง พระยาอินทรอัคคะราชหนึ่ง พระภิรมรัตน์หนึ่ง พระศรีภูริปริชาหนึ่ง</p>
<p>... ข้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระบริหารเรียบเรียงตามเรื่อง แล เรื่องราวพระเจ้าราชาธิราชนั้นว่า</p> <p>(49 1 มัด 1)</p>	<p>... ข้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกับทั้งสิ้นนายขอรับพระราชทานพระบรมราช วโรกาสเรียบเรียงข้อความในเรื่องราชาธิราชโดยกระแสพระราชบริหาร</p> <p>(ราชาธิราช 2512 : 1-2)</p>

จะเห็นได้ว่าจากชื่อเอกสารที่ตรงกัน จากคำนำและจากบานแผนกย่อมชี้ชัดว่า ในการพิมพ์ เรื่องราชาธิราช ขึ้นนี้ผู้จัดพิมพ์ได้ใช้ต้นฉบับจากฉบับตัวเขียน เมื่อปรากฏฉบับพิมพ์ขึ้นครั้งแรกแล้ว เรื่องราชาธิราช นี้ น่าจะเป็นที่นิยมอ่านกันทั่วไป เพราะได้มีการตีพิมพ์ขึ้นโดยโรงพิมพ์ต่าง ๆ อีกหลายครั้ง คือ

1. โรงพิมพ์บางคอแหลม (ของหมอสมีท)	ก่อน พ.ศ. 2425
2. โรงพิมพ์ บำรุงนุกุลกิจ	พ.ศ. 2446
3. โรงพิมพ์พานิชกุศล	พ.ศ. 2458
4. สำนักพิมพ์บริการบริษัทบริการสรรพกิจ	พ.ศ. 2489
5. องค์การค้าของคุรุสภา	พ.ศ. 2496
6. ไทยหัตถการพิมพ์	พ.ศ. 2497
7. ศิลปาบรรณาการ	พ.ศ. 2502
8. ศิลปาบรรณาการ	พ.ศ. 2505
9. สำนักพิมพ์คลังวิทยา	พ.ศ. 2507
10. ศิลปาบรรณาการ	พ.ศ. 2509
11. ศิลปาบรรณาการ	พ.ศ. 2512
12. สำนักพิมพ์คลังวิทยา	พ.ศ. 2513
13. สำนักพิมพ์แพร่พิทยา	พ.ศ. 2515

แต่ฉบับตัวพิมพ์ที่เก่าที่สุดที่ค้นได้ในปัจจุบัน* คือ ฉบับซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2446 โดยโรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ หลังจากที่มีการพิมพ์ครั้งแรกโดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลแล้ว ฉบับนี้ได้เป็นต้นฉบับที่ใช้พิมพ์ครั้งต่าง ๆ ต่อมาด้วยตั้งปรากฏในคำนำของหนังสือว่า

"ที่ตีพิมพ์คราวนี้พิมพ์ตามต้นฉบับซึ่งหมอบรัดเลได้เคยตีพิมพ์มาก่อน เป็นฉบับที่สมบูรณ์ดีอยู่แล้ว" (ราชาธิราช 2512 : คำนำ)

เมื่อผู้วิจัยนำฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2512 มาตรวจสอบกับฉบับพิมพ์อื่น ๆ จะพบว่า มีเนื้อเรื่องและสำนวนภาษาตรงกันทั้งสิ้น

* เอกสารฉบับนี้ เป็นสมบัติส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิราชราชนุภาพ ฯ

จากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วสรุปได้ว่าที่มาของฉบับตัวพิมพ์ก็คือ ฉบับตัวเขียน
 นั้นเอง แต่เมื่อนำเอกสาร 2 ฉบับมาเปรียบเทียบกันก็พบว่า ฉบับตัวพิมพ์มีความแตกต่างจาก
 ฉบับตัวเขียนในด้านความยาว รายละเอียด และสำนวนภาษาและกล่าวได้ว่า ฉบับตัวพิมพ์ได้
 คลี่คลายมาจากฉบับตัวเขียนในลักษณะของการชำระ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 (2505 : 18) ได้ทรงกล่าวถึงการชำระไว้ว่า หมายถึง การนำพระราชพงศาวดารที่มีอยู่
 แล้วมาตรวจแก้ไขถ้อยคำ หรือแทรกถ้อยคำลงในที่บางแห่ง หรือตัดทอนเพิ่มเติมและแก้ไขบางเท่า
 ที่จำเป็น คือ ตัด ข้อความอันปราศจากประโยชน์ออกเสียบ้าง เพิ่มเติม ข้อความที่ยังบกพร่องขาด
 อยู่ให้บริบูรณ์บ้าง และแก้ไข ไวยากรณ์และระเบียบเรียบเรียงให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ดีกว่าเดิมบ้าง
 (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา 2505 : คำนำ) และการชำระหนังสือต้องทำเป็น
 2 อย่างคือ ชำระเนื้อความอย่างหนึ่งและชำระถ้อยคำอย่างหนึ่ง (แมนมาส ขวลิต 2528 :
 56-57) :

ในการชำระเรื่องราชาธิราชจากฉบับตัวเขียนสู่ฉบับตัวพิมพ์นี้ ผู้ชำระได้ใช้วิธีการหลาย
 อย่างคือ การตัดลอก การตัด การต่อ การแทรก และการตัดแปลงซึ่งเกิดขึ้นทั้งกับเนื้อเรื่องและ
 สำนวนภาษา ฉบับตัวพิมพ์จึงมีทั้งส่วนที่ตรงกับฉบับตัวเขียน และส่วนที่ต่างจากเดิมซึ่งเกิดจากความ
 จงใจของผู้ชำระมิใช่เป็นความบกพร่องของต้นฉบับหรือการตัดลอก

ข. ผู้ชำระและจุดประสงค์ในการชำระ

ทั้งบานแผนกและเนื้อเรื่องไม่มีตอนใดระบุชื่อของผู้ชำระ แต่สันนิษฐานได้ว่า ผู้
 ชำระนั้นคงจะเป็นขุนนางคนใดคนหนึ่งซึ่งรับราชการในระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัวจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และคงมิใช่ขุนนางระดับตํานัก
 ทั้งนี้สังเกตจากข้อความซึ่งเพิ่มเติมเข้ามาในบานแผนกแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความสามารถและ
 ความมั่นใจในตัวเอง เพราะถ้าเป็นสามัญชนที่ด้อยความรู้แล้วคงไม่อาจหาญที่จะตัดแปลงข้อความ
 ที่ยังขาด เหลือ ค้าง และเกิน เพื่อให้เรื่องราชาธิราชนั้น "เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พระบรม
 วงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่น้อยฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน" เป็นแน่ (ราชาธิราช
 2512 : 2) และในการชำระนั้นคงกระทำขึ้นในระหว่างรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5 คือ
 ก่อน พ.ศ. 2423 เพราะสังเกตจากการใช้คำว่า "ฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน" ทำให้เห็นว่
 การชำระนี้ได้เกิดในสมัยที่เมืองไทยรับความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับทหารจากยุโรปแล้ว อีก
 ประการหนึ่งถ้าสังเกตจากการใช้คำในฉบับตัวพิมพ์พบว่ามีการใช้คำบางคำซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นระหว่าง

รัชกาลที่ 3 - รัชกาลที่ 4 ดังปรากฏข้อความในสารานุกรมเดิม เล่ม 16 (2525 : 348) ซึ่งเป็นคำกล่าวของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราธิราชานุภาพ ว่า

ที่ทรงปรารภ เรื่องที่คนชอบแก้คำในหนังสือเก่าให้เสียหลักโบราณคดีนั้นหม่อมฉันบ่นอยู่แล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ด้วยเห็นในหนังสือเรื่องราชาธิราชฉบับพิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ เมื่อ ร.ศ.121 มีถ้อยคำสำนวนคนภายหลังแก้ไขโดยหวังจะให้ไพเราะเพราะพริ้งยิ่งขึ้น จนบางแห่งแทบจะไม่รู้ความเดิม หม่อมฉันคัดแต่บานแผนกถวายมา ของเดิมซึ่งเป็นหนังสือแต่งในราชการครั้งรัชกาลที่ 1 จะทรงเห็นพระนาม "พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" อันเพิ่งมีต่อเมื่อรัชกาลที่ 3 และคำ "พระบรมราชโองการ" อันเพิ่งเกิดในรัชกาลที่ 4 น่าจะมีคำอื่น ๆ แทรกแซงอยู่นั้นอีก

ในการชำระนั้น ผู้ชำระมิได้แสดงจุดประสงค์ไว้เด่นชัดนัก แต่ถ้าเปรียบเทียบข้อความในบานแผนกของฉบับตัวเขียนกับฉบับตัวพิมพ์ก็พบว่า จุดประสงค์ของการชำระนั้นได้แฝงอยู่ในข้อความที่เพิ่มเติมเข้ามา กล่าวคือ บานแผนกของฉบับตัวเขียน กล่าวว่า "จึงทรงพระราชดำริ เรื่องทรงแปลงข้อความเรื่อง ราชาธิราชภาษารามัญออกเป็นสยามภาษาใหม่" และบานแผนกของฉบับตัวพิมพ์ กล่าวว่า

จึงทรงพระราชดำริ ตัดแปลงข้อความในเรื่องราชาธิราชที่ยังขาดเหลือค้างเกินอยู่นั้น ให้เรียบเรียงขึ้นเสียใหม่ไว้เป็นสยามภาษา ด้วยพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นที่นาหูหิตประโยชน์แก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลฉลองธูลิพระบาท ผู้น้อยผู้ใหญ่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน จะได้สดับจำไว้เป็นคติบำรุงสติปัญญาในภายหน้า

ฉบับตัวพิมพ์ใช้คำว่า "ตัดแปลง" แทนคำว่า "แปลง" และตัด "ภาษารามัญ" ออกจากการตัดคำหลังออกไปนี้คงจะเป็นความตั้งใจของผู้ชำระ เพราะการตัดแปลงนี้กระทำขึ้นกับฉบับตัวเขียนมิใช่กระทำกับฉบับภาษารามัญ และ คำ "ขาดเหลือค้างเกิน" นั้นน่าจะมี ความหมายแยกเป็นคำ ๆ ได้ดังนี้คือ ขาด เหลือ ค้าง เกิน ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายไว้ว่า

ขาด คือ ไม่ครบ, หาย (2525 : 113)

เหลือ คือ ยังอยู่, ค้างอยู่, ยังไม่หมด (2525 : 138)

ค้าง คือ ยังไม่แล้วเสร็จ (2525 : 181)

เกิน คือ พ้น เลย ลักษณะที่มีมากหรือยิ่งกว่ากำหนด (2525 : 663)

ผู้ชำระคงจะเห็นว่า เนื้อเรื่องในฉบับตัวเขียนนั้นยังไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจและประทับใจ กล่าวคือ เนื้อเรื่องก่อนการชำระนั้นมีลักษณะการเขียนแบบพงศาวดารคือ บางตอน

ขาดการเชื่อมโยงเนื้อความทำให้เนื้อเรื่องที่ดีควรจะต่อเนื่องกันนี้ขาดเป็นช่วง ๆ บางตอนก็ไม่กล่าวถึงรายละเอียด บางตอนก็ยาวเกินไป ลักษณะการเขียนแบบพงศาวดารนี้จึงไม่ประทับใจและจดจำได้ยาก ผู้ชำระจึงได้ชำระฉบับตัวพิมพ์ขึ้นใหม่ เจตนาของผู้ชำระนั้นเพื่อให้ฉบับตัวพิมพ์มีความสมบูรณ์ทางด้านเนื้อหา เป็นประโยชน์แก่บุคคลต่าง ๆ ได้มากขึ้นเพื่อสืบทอดพระราชประสงค์ของบรรพชนในข้อที่นำอดีตคือ พงศาวดารมอญมาศึกษาเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนไทย ประโยชน์นั้นมีอยู่มากมายในเรื่องราชาธิราชไม่ว่าจะเป็นคติ ข้อคิด คำสอน แบบอย่างการปฏิบัติ ตลอดจนกลศึกนอกเหนือจากความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกษัตริย์มอญ และเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ผู้ชำระจึงได้ใช้กลวิธีต่าง ๆ แต่งเติมรสชาติให้แก่เรื่อง ทำให้เนื้อเรื่องแจ่มกระจ่างและต่อเนื่องกันเป็นส่วนใหญ่ ผู้ชำระคงมิได้ตั้งใจเปลี่ยนรูปแบบของเรื่องราชาธิราชให้ผิดไปจากเดิม ทั้งนี้พิจารณาจากการที่ผู้ชำระยังคงดำเนินเรื่องตามฉบับตัวเขียน ยังคงใช้บานแผนกเดิม ยังคงเรียกฉบับตัวพิมพ์ว่า "พระสมุทราชาธิราช" และ "พระราชพงศาวดาร"

กลวิธีในการชำระ เรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์

ผู้ชำระใช้กลวิธีหลายอย่างที่ทำให้ฉบับตัวพิมพ์ต่างไปจากฉบับตัวเขียน กลวิธีต่าง ๆ นั้น ได้แก่ การตัด การต่อ การแทรก และการตัดแปลงแก้ไข เหตุการณ์ตอนหนึ่ง ๆ อาจถูกเปลี่ยนแปลงด้วยกลวิธีมากกว่า 1 ชนิด การเปลี่ยนแปลงบางครั้งก็ทำให้รายละเอียดของเนื้อเรื่องเปลี่ยน แต่บางครั้งส่งผลกระทบบถึงเฉพาะการใช้ภาษาเท่านั้น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ก. การตัด

คือการทำให้ข้อความหรือเหตุการณ์เฉพาะตอนนั้น ๆ หายไป เท่าที่เปรียบเทียบฉบับตัวเขียนกับฉบับตัวพิมพ์นั้นผู้วิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงโดยการตัดเป็นกลวิธีที่พบน้อยที่สุด คือการตัดเนื้อเรื่องตอนท้ายสุดออกไป เนื้อเรื่องดังกล่าวเป็นข้อความสรุปท้ายรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ กล่าวถึงการสิ้นพระชนม์ การสืบทอดและการสิ้นสุตราชวงศ์

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>...แต่นั้นไปพระเจ้าธรรมเจดีย์ก็ปกครองเมือง <u>เป็นยุติธรรม พระพุทธศาสนารุ่งเรืองยิ่งนัก</u> <u>แลเสนาพญามาศย์ ราชบุโรหิต ไพร่ฟ้า</u> <u>ประชากรทั้งปวงก็อยู่เย็นเป็นสุขสืบๆมาแล</u> <u>ขณะ เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้เสวยราช</u> <u>สมบัติพระชนษาได้ 45 ปี อยู่ในราชสมบัติ</u> <u>ได้ 30 ปีก็สวรรคต เข้ากันเป็นพระชนม</u> <u>75 ปี ลุคักราช 979 ปีพระราชบุตรได้</u> <u>เสวยราชสมบัติต่อ ๆ กันมาได้ 9 พระองค์</u> <u>สิ้นพระวงษแล (49 20 มัด 3)</u></p>	<p>...แต่นั้นไปพระเจ้าศรีสาทยะวงศ์ธรรมเจดีย์ ก็ครอบครองไพร่ฟ้าราษฎรโดยยุติธรรม พระพุทธศาสนาก็รุ่งเรืองยิ่งนัก (ราชาธิราช 2512 : 668)</p>

ข้อความที่ขีดเส้นใต้ในช่องซ้ายมือนี้เป็นข้อความสุดท้ายในฉบับตัวเขียน และผู้ชำระได้ตัดออกในฉบับตัวพิมพ์

๔
ข. การต่อ

ผู้ชำระใช้กลวิธีนี้เติมเข้าไปในตอนท้ายเรื่อง คือ เมื่อได้ตัดข้อความสุดท้ายของฉบับตัวเขียนออกแล้วก็ได้แต่งเนื้อเรื่องต่อ เพื่อเป็นการบรรยายเหตุการณ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อยู่มานางประทุมมาลีพระอัครมเหสี มีพระราชบุตรองค์หนึ่งที่พระชิวหานั้นเป็นปานดำทั้งสิ้น พระราชบิดามารดาและพระญาติวงศ์ทั้งปวงมีความโสมนัสนัก พระเจ้าหงสาวดีจึงให้นามพระราชบุตรว่า มังมณีนิล ลุคักราช 883 ปี ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ได้แจ้งก็มีพระทัยชื่นชม จึงแต่งให้เสนาบดีจำทูลพระราชสาส์น คมเครื่องราชบรรณาการมาสมโภชน์มังมณีนิลพระราชนัดดาเป็นอันมาก สมเด็จพะละนางพญาท้าวพระเจ้าย่าเอาไปเลี้ยงไว้เป็นที่สนิทเสน่หานัก จนพระราชกุมารเจริญพระพรรษาได้สิบสามปี (ราชาธิราช 2512 : 668-669)

ต่อจากข้อความนี้กล่าวถึงว่าตละนางพญาท้าวสิ้นพระชนม์ และการที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ให้จัดพระราชพิธีพระศพขึ้นอย่างสมเกียรติ ได้แก่ การจัดขบวนแห่และพิธีชิงพระศพขึ้น ผู้ชำระได้บรรยายเหตุการณ์ตอนนี้อย่างละเอียด และกล่าวว่าเวลาที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ได้จัดพิธีชิงพระศพขึ้นนี้ ก็เพื่อให้เป็นแบบแผนแก่ชาวมาญต่อไป (ราชาธิราช 2512 : 670) ใจความตอนสุดท้ายกล่าวถึงความรุ่งเรืองในรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ว่า

ได้รับทำการพระศพเสร็จแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็ทรงพระราชศรัทธาบริจาคทานรักษาศิล
ปำรุงราษฎร สมณชีพราหมณ์ท่วยอบขันธ์เสมาให้อยู่เย็นเป็นสุขหาภัยอันตรายมิได้
(ราชาธิราช 2512 : 672)

ค. การแทรก

หมายถึงกลวิธีที่ผู้ชำระแต่งข้อความแทรกเข้าไปในระหว่างข้อความเดิมโดยที่มิได้
เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความเดิม พบในตอนก่อนพระราชธาธิราช ตอนพระเจ้าราชาธิราชและตอน
พระเจ้าธรรมเจดีย์ ผู้ชำระอาจแทรกด้วยข้อความซึ่งเป็นการบรรยาย การรำพึง และการอธิบาย
เช่น เหตุการณ์ที่สมิงนครอินทร์ลงใจพระเจ้าราชาธิราช อลิมาวงคิดฆ่ามะกะโท และการอธิบาย
คำศัพท์มอญ เป็นต้น กลวิธีดังกล่าวทำให้ฉบับตัวพิมพ์มีความยาว มีรายละเอียดของเนื้อเรื่องและ
มีความชัดเจนของตัวบุคคล เพิ่มขึ้นดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>...สั่งให้นางอุตะละซึ่งเป็นนามห้ามอันชอบพระไท เอาไปพระราชทานให้ต่อมือสมิงนครอินทร์รับ พระราชทานแล้วจึงคิดว่า (49 11 มัด 2)</p>	<p>...สั่งให้นางอุตะละซึ่งเป็นนางห้ามชอบพระทัย เอาไปพระราชทานให้ต่อมือสมิงนครอินทร์ ก็ยังไม่รับ ยกมือขึ้นถวายบังคมสมเด็จพระ เจ้าราชาธิราช แล้วจะเอาพานทอง รับ นางอุตะละนั้นก็ช่วยเขียนประหม่าใจ ยังมีอาจจะวางพระศรีลงในพานทองได้ ด้วยมีรับสั่งให้สั่งให้กับมือสมิงนครอินทร์ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทอดพระเนตร เห็นก็แยมพระสรवलจึงโปรดพระราชทาน อภัยตรัสว่า ให้สมิงนครอินทร์รับต่อมือ นางเกิด สมิงนครอินทร์เกรงพระราชอาญา ขัดพระราชโองการมิได้ ก็รับพระราชทาน พระศรีต่อมือนางอุตะละ แล้วจึงคิดว่าแต่ ก่อนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ไปทำ สงครามหลายครั้ง (ราชาธิราช 2512 : 360)</p>

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>... จำจะคิดฆ่ามะกะโทเลีย ครั้นคิดแล้ว จึงเรียกคนสนิทเข้ามาสั่ง (49 1 มัด 1)</p>	<p>... จำจะคิดฆ่ามะกะโทเลีย <u>แต่จะฆ่าโดย</u> <u>ตรงนั้นมิได้ คนทั้งปวงจะบินทา และพรรค</u> <u>พวกมะกะโทก็มิมากเกลือกจะไม่สำเร็จ</u> <u>จำจะคิดฆ่าด้วยอุบาย ครั้นคิดแล้วจึงเรียก</u> คนสนิทเข้ามาสั่ง (ราชาธิราช 2512 : 12)</p>

ง. การตัดแปลงแก้ไข

คือการเปลี่ยนคำ ข้อความหรือรายละเอียดของเรื่องให้แปลกไปจากที่เคยมีอยู่ อาจจะเป็นการแก้ไขคำ หรือข้อความเดิม และ/หรือ ขยายแต่งเติมสิ่งที่มียู่เดิมในฉบับตัวเขียน ให้มีรายละเอียดสละสลวย หรือเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้มากขึ้น คำและข้อความที่ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขแล้วนั้นยังคงเค้าความหมายเดิมหรือแตกต่างจากความหมายเดิมโดยสิ้นเชิง

การตัดแปลงแก้ไขเกิดขึ้นทั่วไป คือ ตัดแปลงภาษา ได้แก่การแก้ไข ตกแต่ง และ ตัด,เติมคำหรือข้อความให้ผิดแปลกไป โดยไม่มีผล และ/หรือ มีผลน้อยมากต่อเนื้อเรื่อง ส่วนการตัดแปลงแก้ไขที่สำคัญคือ ตัดแปลงเนื้อเรื่องซึ่งเป็นการกระทำที่มีผลต่อเหตุการณ์ และ/หรือ ลักษณะตัวบุคคลและเป็นกลวิธีที่เกิดขึ้นเฉพาะบางตอนของเรื่องเท่านั้น การตัดแปลงแก้ไขมีลักษณะดังนี้

1. การตัดแปลงภาษา

การตัดแปลงภาษามีกลวิธีสำคัญ 2 ประการคือ ตัดแปลงคำและตัดแปลงความเปรียบ ดังนี้

ก) ตัดแปลงคำ

ได้แก่การตัดหรือเติมคำบางคำหรือเปลี่ยนแปลงการใช้คำราชาศัพท์ให้ถูกต้อง การตัดแปลงคำนี้อาจเกิดจากความนิยมและวิวัฒนาการของภาษาที่ต่างสมัยกัน การตัดแปลงคำมี 2 แบบ คือ ตัดแปลงให้สละสลวย และตัดแปลงให้เหมาะสมกับบุคคล คือ

1) ตัดแปลงคำให้สละสลวย

มักเป็นการเติมคำหรือเปลี่ยนการใช้คำ เพื่อให้เกิดความสละสลวยหรือเพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีแก่ผู้อ่าน เช่น

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
...ราชธิดาของพระร่วงเจ้ามีนามว่า <u>นางสร้อยดาว</u> (49 1 มัด 1)	... <u>นางเทพสุดาสร้อยดาว</u> (ราชาธิราช 2512 : 10)
...พระเจ้าฟ้ารั่วจึงทรง <u>ขันทอง</u> เสด็จขึ้นหลัง เศวตรัศขสารอันเป็นราชภาชนะก (49 1 มัด 1)	... <u>จึงทรงสุวรรณภิงคาร</u> คอประเด้าน้ำทอง เสด็จขึ้นทรงคชสารอันเป็นราชพาหนะ (ราชาธิราช 2512 : 37)
...คิดจะ <u>ใคร่ยกนางอ่อน</u> เรือนน้องสาวเราให้ แก่ อะลิมาปาง คนทั้งปวงจะ เหนเป็นประ การใด (49/ง 64มัด 7)	...เราคิดจะ <u>ใคร่ปลุกฝังนางอ่อน</u> เรือนน้อง สาวเราให้แก่อลิมามาง ท่านทั้งปวงจะ เห็นประการใด (ราชาธิราช 2512:13)
...จึงให้เอาดินที่ <u>ถ่านบ้าน</u> เก่าอบให้หอมใส่ พ ะอบแล้วแต่งเครื่องราชบรรณาการ ส่งให้ (49 3 มัด 2)	...จึงตรัสสั่งให้ขุดดินในที่ <u>จันทคาระ</u> <u>สถานเก่า</u> เอามาอบปรุงให้หอม กลิ่นดี แล้วใส่ผอบทองประดับพลอยอันงาม (ราชาธิราช 2512 : 42)
...เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรข้างอยู่นั้น <u>คายนพระเสมหะ</u> ออกแล้วบ้านพระโอษฐ์ ลงเหนือแผ่นดิน (49 1มัด 1)	...เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรข้างอยู่นั้น <u>คายนพระสลา</u> ออก แล้วบ้านพระโอษฐ์ ลงเหนือแผ่นดิน (ราชาธิราช2512:8)

2) ตัดแปลงให้เหมาะกับบุคคล

ได้แก่การใช้สรรพนามและราชาศัพท์ต่าง ๆ ฉบับตัวเขียนมีการใช้ราชาศัพท์อยู่บ้างแล้วแต่ไม่สม่ำเสมอ ฉบับตัวพิมพ์จึงได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมคำราชาศัพท์ให้เหมาะกับบุคคลมากขึ้น เช่น

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
✓ ...สมเด็จพระร่วงเจ้า...เห็นมะกะโททอดหม้าย ข้างอยู่ (49 1 มัด 1)	...ทอดพระเนตรเห็นมะกะโททอดหม้ายข้าง อยู่ (ราชาธิราช 2512 : 8)
✓ ... (ตละนางพญาท้าว) สนนหาความด้วยพระภิกษุว่า ข้าพเจ้าจะใคร่หนีไปเมืองหงสาวดี พระชิตัน ยังจะช่วยคิด... (49 19 มัด 3)	...พระนางก็ตรัสสนทนาคความด้วยพระมหา ปิฎกธรเป็นภาษารามัญหวังมิให้คนทั้งปวง สงสัยว่าโยมคิดจะใคร่หนีไปเมืองหงสาวดี พระคุณเจ้ายังช่วยคิด... (ราชาธิราช 2512 : 582)
...ให้นางพญา <u>นอน</u> ลงในหีบแล้วให้เอาผ้า... (49 19 มัด 3)	...ก็เชิญนางกษัตริย์ <u>เสด็จ</u> ลงบรรทมอยู่ในหีบ แล้วให้เอาผ้า (ราชาธิราช 2512:585)

การตัดแปลงภาษาแสดงให้เห็นว่าผู้ชำระใส่ใจในรายละเอียดของเรื่อง ข้อความที่
ตัดแปลงหรือแต่งเติมเข้าไปนั้นส่วนใหญ่มักจะกลมกลืนต่อเนื่องกัน การตัดแปลงแก้ไขในลักษณะดังกล่าว
นี้เป็นการจงใจของผู้ชำระและเกิดขึ้นทั่วไป

ข) การตัดแปลงความเปรียบเทียบ

ในฉบับตัวเขียนมีการใช้ความเปรียบอยู่บ้างแต่ในฉบับตัวพิมพ์นั้นผู้ชำระได้ขยายและ
เพิ่มเติมความเปรียบให้มากขึ้นอีก โดยที่ส่วนหนึ่งคัดลอกมาจากฉบับตัวเขียน อีกส่วนหนึ่งผู้ชำระ
ได้แต่งขึ้นใหม่ ความเปรียบที่แต่งขึ้นใหม่นั้นผู้ชำระนำมาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในตอน
ต้น ๆ เรื่อง เช่น เหตุการณ์ในสมัยมะกะโทหรือหลังมะกะโท นอกจากนั้นผู้ชำระอาจจะนำมาจาก
ที่อื่น ๆ เช่น จากวรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมพื้นบ้าน วรรณกรรมราชสำนัก วรรณกรรม
มุขปาฐะ หรือวรรณกรรมที่แปลจากต่างประเทศ และบางครั้งเป็นความเปรียบกับธรรมชาติ
เช่น พืชพันธุ์และสัตว์ต่าง ๆ ความเปรียบที่พบนั้นมีได้แก่ความเปรียบชนิดอุปมา*

* อุปมา (simile) คือ ความเปรียบที่ต้องการอธิบายลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
โดยนำไปเทียบกับสิ่งหนึ่งซึ่งมักเป็นรูปธรรมที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว สิ่งที่น่ามาเทียบกันเป็นสิ่งที่เห็น
ได้ว่ามีความพ้องต้องกันอยู่ "และ" มักมีคำเชื่อมโยง เช่นคำว่า เหมือน ดูจ ตั้ง ปาน ราว
ประหนึ่ง (ตรีศิลป์ บุญขจร ใน กาญจนานา นาคสกุล และคณะ 2524 : 202)

และอุปลักษณ์* ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ความเปรียบที่มีอยู่เดิม

ในฉบับตัวเขียนมีการใช้ความเปรียบที่ผู้ชำระได้คัดลอกลงในฉบับตัวพิมพ์จำนวนหนึ่ง โดยมีลักษณะดังนี้ คือ

(ก) คัดลอกโดยไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไข

เช่น

อันคุณก็อยู่ฝ่ายคุณ โทษก็อยู่ฝ่ายโทษ อันคุณจะล้างโทษนั้นก็หามิได้จูงน้ำกับน้ำมันระคนกัน จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นหามิได้ (ราชาธิราช 2512 : 307)

พระคุณเจ้า เป็นสมณะถึงสนทนาด้วยมูลสงครามดังนี้ เปรียบประดุจบุรุษพรรณนากัยอันพิลึก ในป่าหิมพานต์ให้แก่ฝูงพระยาไกรสรราชสีห์ และสำแดงกัยพิลึกในมหาสมุทรให้ฝูงนาคราชอันมีฤทธิ์ฟัง ฝูงพระยาไกรสรราชสีห์หรือจะหนีไปจากป่าหิมพานต์ ฝูงนาคราชอันมีฤทธิ์หรือจะหนีไปจากสมุทร (ราชาธิราช 2512 : 309)

ถึงมาตราว่าสมบัติจะได้แก่พ่อขุนเมืองกิติ พระองค์ก็เป็นสายโลหิตเดียวเหมือนกัน ตัวข้าพเจ้านี้เป็นแต่ไม้กาฝาก จะได้พึ่งบุญพระองค์สืบไป (ราชาธิราช 2512 : 348)

(ข) คัดลอกโดยเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย

ความเปรียบที่ลอกมานี้จะถูกเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย เช่น เปลี่ยน ตัดหรือเพิ่มคำบางคำ เช่น

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>...ภอพะม่ายกมาในป่า<u>ฟาก</u>ทุ่งข้างหนึ่ง ยังมีทันออกตงทุ่ง แลเห็นทวนหลังม้าภู่จามรีตุงดอกเลาดอกแฉม ผงคลีมีตตระหลบไป ได้ยินเสียงเท้ากระหีบเดือน พระหน้งข้างม้าตุงเสียงคลิ่นในท้อง<u>พระมหาสมุทร</u> (49 11 มัด 2)</p>	<p>...พอพม่ายกมาในป่า<u>ชาย</u>ทุ่งข้างหนึ่ง ยังมีทันออกตงทุ่ง แลเห็นทวนหลังม้า <u>และ</u>ภู่จามรีตุงตงดอกเลาดอกแฉม ผงคลีมีตตระหลบไป ได้ยินเสียงเท้ากระหีบเดือนพระหน้งข้างม้าตุงเสียงคลิ่นในท้อง<u>มหาสมุทร</u> (ราชาธิราช 2512 : 327)</p>

*อุปลักษณ์ (metaphor) คือ ความเปรียบที่นำลักษณะเด่นของอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องการเปรียบมากกว่าทันที โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้งอาจมีคำว่า "เป็น" อยู่ด้วย (ตรีศิลป์ บุญขจร ใน กาญจนานาคสกุล และคณะ 2524 : 202)

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>... <u>แมลงกลิ้ง</u> <u>ชี้</u> จะใคร่ เป็นแมลงงู่ทองนั้นได้แก่ <u>สมิงมราหู</u> <u>ทัน</u> <u>ปรารณา</u> จะใคร่ เป็น <u>กระษัตริ</u> <u>มีชาติอัน</u> <u>สอาด</u> <u>นั้น</u> ก็จะไม่ <u>ได้</u> <u>สมตั้ง</u> <u>ปรารณา</u> <u>ตจหนึ่ง</u> <u>แมลงกลิ้ง</u> <u>ชี้</u> มีชาติอัน <u>ลามก</u> <u>หาก</u> จะมา <u>กลาย</u> เป็นแมลงงู่ทองได้ <u>นั้น</u> <u>ฉัน</u> <u>ใด</u> (49 6 มัด 1)</p>	<p>... <u>อัน</u> <u>แมลงกลิ้ง</u> <u>ตจ</u> จะใคร่ เป็นแมลงงู่ทองนั้น <u>อุปมา</u> <u>ตจหนึ่ง</u> <u>สมิงมราหู</u> <u>อัน</u> <u>ปรารณา</u> จะใคร่ เป็น <u>กษัตริย์</u> <u>มีชาติอัน</u> <u>สูง</u> <u>สุด</u> <u>นั้น</u> ก็จะไม่ <u>สมตั้ง</u> <u>ปรารณา</u> <u>เปรียบ</u> <u>ประตจ</u> <u>แมลงกลิ้ง</u> <u>ตจ</u> มีชาติ <u>ลามก</u> <u>นั้น</u> หรือจะมากลายเป็นแมลงงู่ทองได้ (ราชาธิราช 2512 : 158)</p>

(ค) คัดลอกและแต่งตั้ง

ผู้ชำระใช้กลวิธีคัดลอกความเปรียบที่มีอยู่เดิมและแต่งความเปรียบใหม่ต่อท้ายความ
เปรียบเดิม เช่น

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>... <u>พระองค์นี้</u> <u>ตั้ง</u> <u>จระ</u> <u>เข้</u> <u>อัน</u> <u>อยู่</u> <u>ใน</u> <u>วัง</u> <u>อัน</u> <u>ฤ</u> <u>แล้ว</u> <u>จะ</u> <u>ขึ้น</u> <u>ไป</u> <u>หา</u> <u>วัง</u> <u>อัน</u> <u>ต้น</u> <u>นั้น</u> (49 6 มัด 1)</p>	<p>... <u>พระองค์นี้</u> <u>อุปมา</u> <u>ตั้ง</u> <u>พระยา</u> <u>จระ</u> <u>เข้</u> <u>ใหญ่</u> <u>ได้</u> <u>อาศัย</u> <u>อยู่</u> <u>ใน</u> <u>วัง</u> <u>วน</u> <u>อัน</u> <u>ลึก</u> <u>แล้ว</u> <u>จะ</u> <u>ขึ้น</u> <u>ไป</u> <u>หา</u> <u>วัง</u> <u>อัน</u> <u>ต้น</u> <u>นั้น</u> <u>เห็น</u> <u>มิด</u> <u>วร</u> " <u>เปรียบ</u> <u>เหมือน</u> <u>หนึ่ง</u> <u>บุคคล</u> <u>ทั้ง</u> <u>ที่</u> <u>กว้าง</u> <u>ไป</u> <u>หา</u> <u>ที่</u> <u>แคบ</u> " (ราชาธิราช 2512 : 134)</p>
<p>... <u>บัดนี้</u> <u>ข้า</u> <u>พะ</u> <u>เจ้า</u> <u>ย</u> <u>ก</u> <u>มา</u> <u>ตั้ง</u> <u>อยู่</u> <u>ส</u> <u>ถ</u> <u>าน</u> <u>ที่</u> <u>นี้</u> <u>แล้ว</u> <u>ก็</u> <u>จน</u> <u>ใจ</u> <u>อยู่</u> <u>ตจ</u> <u>ตั้ง</u> <u>กระ</u> <u>ต่าย</u> <u>ชม</u> <u>พระ</u> <u>จัน</u> <u>ทร</u> (49 9 มัด 2)</p>	<p>... <u>บัดนี้</u> <u>ข้า</u> <u>พ</u> <u>เจ้า</u> <u>ก็</u> <u>ย</u> <u>ก</u> <u>มา</u> <u>ตั้ง</u> <u>อยู่</u> <u>ณ</u> <u>ต</u> <u>ำ</u> <u>บ</u> <u>ณ</u> <u>นี้</u> <u>แล้ว</u> <u>ก็</u> <u>จน</u> <u>ใจ</u> <u>อยู่</u> <u>มี</u> <u>รู้</u> <u>ที่</u> <u>จะ</u> <u>ทำ</u> <u>ประ</u> <u>การ</u> <u>ใด</u> <u>ตจ</u> <u>ตั้ง</u> <u>กระ</u> <u>ต่าย</u> <u>ชม</u> <u>พระ</u> <u>จัน</u> <u>ทร</u> <u>ได้</u> <u>เห็น</u> <u>แต่</u> <u>ร์</u> <u>ศ</u> <u>มิ</u> <u>ส</u> <u>อด</u> <u>ด</u> <u>ล</u> <u>่อง</u> <u>จะ</u> <u>จับ</u> <u>ต</u> <u>้อง</u> <u>ก็</u> <u>มี</u> <u>ถึง</u> <u>อน</u> <u>ึ่ง</u> <u>เปรียบ</u> <u>คน</u> <u>ค</u> <u>่อม</u> <u>ช</u> <u>ง</u> <u>ฉ</u> <u>า</u> <u>ล</u> <u>ิ้น</u> " <u>จะ</u> <u>ข้าม</u> <u>แม่น้ำ</u> <u>ที่</u> <u>ลึก</u> <u>กว้าง</u> <u>นั้น</u> <u>มี</u> <u>ได้</u> <u>เห็น</u> <u>แต่</u> <u>ท่าน</u> <u>ผู้</u> <u>เดียว</u> <u>ซึ่ง</u> <u>จะ</u> <u>เป็น</u> <u>ส</u> <u>ำ</u> <u>เ</u> <u>ภ</u> <u>าย</u> <u>น</u> <u>ต์</u> <u>ช่วย</u> <u>ส่ง</u> <u>ข้า</u> <u>พ</u> <u>เจ้า</u> <u>ให้</u> <u>ข้าม</u> <u>ไปได้</u> " (ราชาธิราช 2512 : 257)</p>

2) ความเปรียบที่แต่งขึ้นใหม่

ในการชำระจากฉบับตัวเขียน เป็นฉบับตัวพิมพ์นั้นผู้ชำระได้แต่งความเปรียบใหม่เพิ่มเข้ามาในปริมาณที่ใกล้เคียงกับความเปรียบที่มีอยู่เดิม ความเปรียบซึ่งแต่งขึ้นใหม่นี้ปรากฏอยู่มากที่สุดในตอนพระเจ้าราชาธิราช เช่น

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังพระราชสาส์นปริศนาตั้งแต่ต้นจนจบแล้วก็แจ้งความอธิบายด้วยพระปัญญาอันเฉียบแหลมว่องไวเปรียบประดุจเห็นเงาในพระฉายมิได้ขัดข้องเน้นข้า
(ราชาธิราช 2512 : 643)

พระองค์จะทรงพระวิตกไปใยซึ่งจะเกลี้ยกล่อมผูกพันสมิงพระรามไว้ให้ตั้งใจสวามิภักดิ์อยู่ด้วยพระองค์นั้นตกพนักงานข้าพเจ้าจะรับอาสาผูกจิตสมิงพระรามไว้ให้จงได้ อุปมาดังแพทย์ผู้วิเศษผูกพันหีบปะชาตคืองูเห่าใหญ่ด้วยมนตราคมอันกล้าขลังมิให้พันพิษและเลื้อยหนีไปได้ (ราชาธิราช 2512 : 552)

อันพระเจ้าราชาธิราชอุปมาดังต้นไทรใหญ่ เสนาบดีไพร่พลทั้งปวงอุปมาดังก้านและกิ่งซึ่งพระองค์จะให้ข้าขุนนางผู้ถือหนังสือและบ่าวไพร่นั้นเปรียบเหมือนหนึ่งตัดก้านและกิ่งให้ขาดไปเล็กน้อยเท่านั้นต้นไทรจะหักโค่นล้มลงก็หามิได้ อันจะทำลายต้นไทรนั้นต้องตัดต้นขุครากจากเปลือกเอาเพลิงเผาจึงจะสิ้น (ราชาธิราช 2512 : 289)

2. การตัดแปลงเนื้อเรื่อง

การตัดแปลงชนิดนี้เป็นกลวิธีการเพิ่มเติมรายละเอียดซึ่งก่อให้เกิดรสชาตในการอ่านเข้าไปในเนื้อเรื่องบางตอน มีผลทำให้เนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์นั้น ๆ มีความกระชับและต่อเนื่องกับเหตุการณ์อื่น ๆ และที่สำคัญคือการตัดแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านเพิ่มความชัดเจนและรายละเอียดแก่ลักษณะและบทบาทของบุคคลในเรื่อง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ก) ตัดแปลงเพื่อเพิ่มรายละเอียดแก่เนื้อเรื่อง

กลวิธีนี้ผู้ชำระได้เพิ่มเติมเนื้อเรื่องบางตอนทำให้เนื้อเรื่องมีรายละเอียดและต่อเนื่องกันมากขึ้นกว่าเดิม ในการเพิ่มเติมนั้นผู้ชำระได้ใช้กลวิธีการบรรยาย และการอธิบายดังต่อไปนี้

1) กลวิธีการบรรยาย

กลวิธีนี้มักเป็นการบรรยายให้เห็นรายละเอียดของการยกทัพ ขบวนแห่งในพระราชพิธีต่าง ๆ การส่งรับพระราชสาส์น หรือการแจ้วข่าวของทหารแก่เจ้านายหรือกษัตริย์ของตน ผู้ชำระได้บรรยายให้เห็นว่า พระราชสาส์นหรือข่าวนั้น ใครเป็นผู้นำไป และเมื่อถึงจุดหมายปลายทางแล้วส่งมอบให้ใครก่อนตามลำดับจนกระทั่งถึงพระมหากษัตริย์ แล้วจึงกล่าวถึงรายละเอียดของข้อความในพระราชสาส์นนั้น ๆ ส่วนในตอนพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นมักบรรยายเหตุการณ์ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาอันสูงส่งของพระเจ้าธรรมเจดีย์ หรือเป็นการอธิบายเนื้อหาธรรมะ ตัวอย่างการบรรยาย เช่น การให้รายละเอียดของการจัดเตรียมกองทัพและการแต่งกายของสมิงมราหู การพรรณนาในตอนนี้คล้ายคลึงกับขนบของการแต่งบทละครของไทย เรื่องอื่น ๆ คือ ก่อนที่ตัวเองจะทำสิ่งใดหรือไปที่ไหนมักจะอาบน้ำแต่งตัวก่อนเสมอ

ก็แต่งกายนุ่งห่มให้ต้องสีตามตำราพิชัยสงครามตามเทศรามนิยมสมควรแก่ศักดิ์ราชบุตรเขยพระเจ้าช้างเผือก สอดส่องพระองค์ลายทองรูปเทพนมกระหนกเครือวัลย์สองชั้น ใส่เกราะทองลงเลขยันต์มนตราคมทับถมด้วยวิทยาศาสตร์ โภกพระเศียรด้วยผ้าโกสีย์ลายทอง ปักรูปจักรเพชรและรูปพระอาทิตย์ เฉลิมยันต์ยอดมงกุฎประกอบวิหยาคม เลขยันต์ อักษรทั้งสี่มุมสำหรับกันศัตรูมิให้ต้องกาย เหน็บพระแสงกระบี่สะพานพระแสงเกาทัณฑ์ จึงเข้าไปทูลลาพระมหาเทวี (ราชาธิราช 2512 : 158)

และเมื่อกล่าวถึงการเดินทัพจะกล่าวถึงขบวนทัพอันประกอบไปด้วยคนจำนวนมากโดยแยกออกเป็นพลช้าง พลม้าและพลเดินเท้า ถ้าเป็นกองทัพกษัตริย์ผู้ชำระจะพรรณนาถึงแสง เสียงต่าง ๆ อันเกิดจากการเดินทัพด้วยดังนี้

เสียงสนั่นกึกก้องด้วยฆ้องกลอง ตูตาสไล่วิ่งไปด้วยธงทิวเขียวเหลืองขาวแดงทุกกองทัพ (ราชาธิราช 2512 : 160)

2) กลวิธีการอธิบาย

คือกลวิธีที่ผู้ชำระใช้ในการตัดแปลงเนื้อเรื่องให้มีรายละเอียดชัดเจนขึ้นด้วยการอธิบาย ทั้งนี้เพราะ เหตุการณ์บางตอนนั้นฉบับตัวเขียนมิได้แจกแจงรายละเอียด หรือบอกเหตุผลต้นปลายของความคิดและการกระทำหากแต่เล่าเรื่องไปเรื่อย ๆ เพราะให้ความสำคัญต่อกลวิธีของการแปลและเรียบเรียงเรื่องราวจากภาษามอญสู่ภาษาไทยว่ามีความกลมกลืนหรือเข้าใจดีหรือไม่ ความสำเร็จจึงอยู่ที่การถ่ายทอดเนื้อเรื่องหรือพงศาวดารให้เข้าใจได้ง่ายมากกว่าจะตั้งปัญหาหรือคิดค้นว่าเหตุใดบุคคลใน เรื่องจึงทำเช่นนั้นและสมควรหรือไม่ แต่ในสมัยของการชำระนั้น

ความคิดและความรู้ของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในด้านวิชาความรู้นั้นก็ได้มีการแปลและถ่ายทอดเรื่องราวจากภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษและภาษามอญ* เป็นต้น จึงปรากฏการแทรกอธิบายความรู้ การอธิบายความคิดและสาเหตุการกระทำของตัวบุคคลตามความรู้และความเข้าใจของตนลงไปด้วย

กลวิธีการอธิบายนั้นผู้ชำระอาจอธิบายเองหรืออธิบายผ่านตัวบุคคลในเรื่องการอธิบายโดยผู้ชำระนั้น ถ้าใช้ความสังเกตผู้อ่านก็จะทราบได้ว่าเป็นข้อความที่เดิมเข้ามาในสมัยหลัง แต่การอธิบายผ่านตัวบุคคลในเรื่องนั้นจะทราบได้เมื่อมีการเปรียบเทียบเนื้อความระหว่างฉบับตัวเขียนกับฉบับตัวพิมพ์ กลวิธีการอธิบายอาจพบได้ตั้งแต่ต้นเรื่องจนปลายเรื่อง ดังต่อไปนี้

(ก) อธิบายโดยผู้ชำระ

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
...ก็เสด็จขึ้นไปพระราชทานเพลิงแล้วสั่งให้เก็บเอาพระหัตถ์ใส่ประกอบทองก่อเจดีย์บันจู่ไว้ก็ปรากฏอยู่เท่าทุกวันมา (49 15 มัด 3)	...ก็เสด็จไปพระราชทานเพลิงเสร็จแล้วจึงสั่งให้เก็บพระอัฐิใส่ในชะบองทองประดับพลอยก่อพระเจดีย์บรรจุไว้ <u>พระเจดีย์นั้นรามัญทั้งปวงเรียกว่า มังรายกะยอฉะวามูเตาก็ปรากฏอยู่ในเมืองหงสาวดีจนทุกวันนี้</u> (ราชาธิราช 2512 : 512)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการแปลเอกสารและเรื่องราวจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ทั้งในส่วนของราชการและเอกชน ในส่วนราชการนั้น ปรากฏหลักฐานการแปลพงศาวดารมอญหลายเรื่อง เช่น พงศาวดารมอญพม่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมอบให้ขุนสุนทรโวหาร ขุนอักษรรามัญ นายชำเปรียญ นายสุดเปรียญ นายจู่ แปลคัดจากใบลานภาษามอญ และทรงมอบให้พระวิเชียรปริษา เจ้ากรมราชบัณฑิตยสภา เรียบเรียงราชพงศาวดารลำดับกษัตริย์มอญ เรื่อง พระคะว่าบตีเป็นการคัดจากใบลานภาษามอญเช่นกัน (พงศาวดารมอญพม่า 2506 : คำนำ ; พงศาวดารมอญเรื่องพระคะว่าบตี เลขที่ 49/ม 60 มัด 7) ส่วนเอกชน หมอบริค เล ก็ได้ออกหนังสือพิมพ์เป็นภาษาไทย มีการแปลเรื่องจากภาษาอังกฤษด้วย เป็นต้น

เป็นต้น

ฉบับตัวเขียน

ฉบับตัวพิมพ์

๑) ...แต่เมหาเทวีกกับตะละแม่ศรีนั้นให้ปลุก เรือน
เอกซังไว้ให้กินแต่วันละน้อยอย่าให้อิ่ม
(49 9 มัต 2)

...แต่พระเจ้าป่าพระมหาเทวีนั้น เป็นกษัตริย์
และเป็นพระญาติราชสัมพันธ์วงศ์ที่สนิท ทรง
พระดำริถึงอุปการคุณซึ่งมีมาแต่เบื้องหลัง
เป็นอันมาก แต่ได้กระทำโทษประทุษร้าย
ต่อพระองค์นั้นก็มาก คุณกับโทษ เสมอกันจะ
ให้สำเร็จเสียมิควร จึงทรงพระราชทาน
ชีวิตไว้ให้เป็นการทดแทนสนองคุณ แต่ฝ่าย
โทษนั้นก็ต้องทดแทนกระทำโทษให้เข็ดหลาบ
จะได้เป็นเยี่ยงอย่างสืบไปในภายหน้า ตะละ
แม่ศรีนั้นเป็นพันท่างพระมารดาเป็นผู้พลอย
แพ่พลอยขณะซึ่งสมรู้ร่วมคิดกระทำความชั่ว
นั้นเพราะอยู่ในอำนาจสมิงมราหูและพระ
มหาเทวิจึงไม่ทรงพระพิโรธนัก พระมหาเทวีก
กับตะละแม่ศรีนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้
ปลุกคำหนักน้อยสองหลังซังไว้ คำหนักนั้นมี
ขานแล่นถึงกันให้มีคนคุมคอยพิทักษ์รักษาให้
เสวยอาหารแต่วันละน้อยมิให้อิ่ม
(ราชาธิราช 2512 : 207-208)

๒) ฉบับตัวเขียน บรรยายเพียงเหตุการณ์สั้น ๆ โดยมีได้อธิบายถึงความคิดหรือเหตุผลใน
การลงโทษบุคคลทั้งสาม ผู้ชำระได้แต่งหรือสร้างคำอธิบายนี้ขึ้นเพื่ออธิบายการสั่งลงโทษพระ
ญาติทั้งสาม ผู้ชำระได้อธิบายแยกความดีกับความชั่วออกจากกันทำให้โทษกรรมที่แต่ละคนได้รับ
นั้นดูเหมาะสมและยุติธรรม หลักการและเหตุผลที่นำมาอธิบายนั้นเห็นได้ว่าประมวลขึ้นมาจาก
เหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ตอนต้นเรื่อง นอกจากผู้ชำระจะแทรกเข้ามาในเรื่องโดยการอธิบาย
แล้วผู้ชำระก็ยังมิพบบาทในการชักนำอารมณ์และความรู้สึกของผู้อ่านอีกด้วย โดยใช้คำชี้แจงว่า

อารมณ์และพยายามให้คนอ่านมีความรู้สึก "สมเพช" ตามไปด้วย

(ข) อธิบายผ่านบุคคลในเรื่อง

กลวิธีนี้ผู้ชำระอาจจะอธิบายโดยใช้การคิดคำนึง หรือสร้างบทเจรจาโต้ตอบขึ้นระหว่างตัวบุคคล ^{**} ความคิดและคำอธิบายในบางครั้งอาจจะแตกต่างไปจากข้อเท็จจริงในยุคสมัยที่เกิดเหตุการณ์และยุคสมัยที่มีการแปลและเรียบเรียง การอธิบายผ่านตัวบุคคลในเรื่องเป็นกลวิธีการเสนอข้อคิดและความเห็นของผู้ชำระดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>✓ ...พระเจ้าราชาธิราชได้ฟังดังนั้นทรงพระโกรธ สั่งให้เอามังศรีธาตูปม่าเสีย (49 13 มัด 2)</p>	<p>...สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ทรง พระโกรธตรัสว่า เต็มมังศรีธาตุมามากกับ เราว่าพี่ชายเป็นศัตรูกัน เราก็ทำนุบำรุง ไว้หวังจะช่วยคิดเอาสมบัติในเมืองอังวะให้ บัดนี้มังศรีธาตุดลใจไปเข้ากับพวคนั้นเป็นศัตรู เราและศัตรูตัวอีก หาซื้อสัตย์ต่อเราผู้มิคุณไม่ คนสองใจเช่นนี้จะเลี้ยงไว้มิได้ นานไปจะ เป็นศัตรูคิดร้ายต่อเรา จึงสั่งให้เอามัง ศรีธาตูปม่าเสีย ทหารทั้งปวงก็คุมเอา มังศรีธาตูปม่าเสียตามรับสั่ง ครั้นแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกลับทรงพระอาลัย ดำริว่า มังศรีธาตุดูตายทั้งนี้เพราะรักชาติ ตระกูลกลัวพี่จะตายด้วยฝีมือทหารเสีย เกียรติยศมิเสียที่มังศรีธาตูปม่าเป็นลูกกษัตริย์ มีซัดตียมานะรักศักดิ์ยิ่งกว่าชีวิตหายากนัก (ราชาธิราช 2512 : 387)</p>

* สมเพช ในที่นี้แปลว่า "สงสาร, ควบกรุณา, สั่งเวช" (พจนานุกรม 2525 : 772)

** กลวิธีนี้ เช่น ตอนนางกษัตริย์ช่วยนางมิ่งคณะ เทวีจนประหารชีวิตฉวางกาย ตอนอาจารย์มะเป่ง

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าการแจกแจงถึงสาเหตุของการประหารชีวิตมังศรีธาดูเป็นการอธิบาย จากความคิดของผู้ชำระเองเพื่อเป็นข้อเตือนใจและเป็นตัวอย่างให้ผู้อ่านเห็นว่า การออกตีพิมพ์ ต่อผู้มีพระคุณนั้นย่อมนำผลเสียมาสู่ผู้นั้นอย่างไร ทำให้เหตุการณ์การสังหารชีวิตเด่นชัดขึ้น กว่าเดิม ส่วนการแต่งเรื่องให้พระเจ้าราชาธิราชทรงเสียพระทัยในการการที่ให้ประหาร ชีวิตมังศรีธาดูนั้น เป็นกลวิธีของผู้ชำระที่เน้นให้เห็นลักษณะของมังศรีธาดูว่าแม้จะขัดแย้งกับ พี่ชายของตนคือพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องอย่างรุนแรงเพียงใด แต่เมื่อถึงที่สุดแล้วความผูกพันทาง เชื้อสาย ความหยิ่งในศักดิ์ศรีและวงศ์ตระกูลนั้นยังมีอำนาจเหนือกว่าชีวิตและความเป็นตายของตน ผู้ชำระต้องการใช้เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นตัวอย่างเพื่อให้คิดข้อยึดและเตือนใจผู้อ่าน โดยเฉพาะเจ้านายและขุนนาง ให้ศึกษาแบบอย่างในด้านที่ดีของมังศรีธาดู ซึ่งแม้แต่พระเจ้าราชา ธิราชเองก็ยังทรงเสียพระทัยในการสังหารมังศรีธาดูในครั้งนี้

ข) ตัดแปลงเพื่อเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคล

กลวิธีนี้พบในตอนพระเจ้าราชาธิราชมากที่สุด เป็นกลวิธีที่สำคัญคือมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะของเรื่องมากกว่ากลวิธีอื่น ๆ กล่าวคือ ผู้ชำระได้แต่งเติมขยายเนื้อเรื่องบางตอน ทำให้ลักษณะรูปร่าง อารมณ์ความรู้สึกและบทบาทของบุคคลในเรื่องชัดเจขึ้น ผู้ชำระใช้กลวิธี ดังกล่าวทำให้เห็นชีวิตของพระเจ้าราชาธิราชและบุคคลอื่น ๆ หลายคนอย่างละเอียดและต่อเนื่อง กัน เช่น เรื่องราวของมังรายกะยอจะวา สมิงนครอินทร์ เมียมะนิก และตละแม่ท้าว เป็นต้น เช่น

- มังรายกะยอจะวา

ผู้ชำระได้ใช้กลวิธีการตัดแปลงลักษณะและบทบาทของมังรายกะยอจะวาตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งสิ้นชีวิต ผู้ชำระได้บรรยายให้เห็นรูปร่างลักษณะด้วยว่า พระราชโอรสมีพระรูปสิริ งดงาม...พระฉวีก็ผุดผ่องเป็นนวลงาม" และได้กล่าวถึงช่วงชีวิตวัยเด็กของมังรายกะยอจะวา ซึ่งต้องเข้าพิธีโสกันต์ พิธีเจาะพระกรรม และเมื่อถึงวัยที่เหมาะสมก็ให้เรียนอักษรสมัยและสรรพ วิทยาคมในสำนักครูอาจารย์ที่ดีสำหรับบุตรกษัตริย์ นอกจากนั้นผู้ชำระยังได้บรรยายให้เห็นความคิด อารมณ์ความรู้สึกและของมังรายกะยอจะวาในแง่ที่มีความเกลียดชัง และเคียดแค้นภวภุมมอญและพระเจ้า ราชาธิราช ลักษณะดังกล่าวนี้เด่นชัดหนักแน่นกว่าในฉบับตัวเขียน เช่นกล่าวว่า "เราเกลียดชัง มอญมานานแล้ว...ทุกวันนี้ใจเราอยากทำสงครามยิ่งนัก เปรียบประดุจไกรสรลับเขี้ยวเล็บมานาน แล้ว พอเห็นหมู่มอญซาดิก็อยากจะขบเคี้ยวเป็นกำลัง" (ราชาธิราช 2512 : 426) ข้อความ ดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏในฉบับตัวเขียน การแต่งขยายเหตุการณ์บางตอนชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของมังราย

จะขอยอจะว่าว่าที่อรับและไฟสงคราม คำพูดที่ว่า " เราเกลียดขังมอญมานานแล้ว" ดูเหมือนจะเน้นให้เห็นความคิดในชาติปัจจุบันซึ่งสืบเนื่องมาจากคำอธิษฐานของพ่อลาวแก่นท้าว สำหรับเหตุการณ์ตอนท้ายนั้น ฉบับตัวเขียนได้กล่าวไว้ค่อนข้างละเอียดกว่าตอนอื่น ๆ แต่เหตุการณ์ตอนนี้ ผู้ชำระได้ดัดแปลงให้มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>... หลานเราหมีเสียแรงเปนชายอันเข้มแข็งในการสงคราม มีเกรียดยศลือไปในนานาประเทศต่าง ๆ เราจะเลี้ยงหลานเราคนหนึ่ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องบิดาเจ้านั้น มังรายกะยอจะว่าจึงตอบว่า ข้าพเจ้าเกิดมาในตระกูลกระษัตริย์ก็นับว่าเป็นชายผู้หนึ่ง แลข้าพเจ้ายกลงมาครั้งนี้ก็หมายใจจะเอาไชยชนะให้เมืองหงษาวดีอยู่ในเงื้อมมือ จะไว้เกียรติยศให้จงได้ บุญน้อยไม่สมจะเนจิงพ่ายแพ้ ซึ่งพระองค์จะเลี้ยงข้าพเจ้าผู้เป็นข้าศึกไว้นั้นจะดูหน้าคนฉันทิดได้ แม้ตายเสียก็เหนจะประเสริฐกว่า ข้าพเจ้าไม่ขอยอแล้ว <u>พระเจ้าราชาธิราชได้ฟังดังนั้นก็ตรัสปลอบประโลมด้วยมธุรสวาจาเป็นหลายครั้ง มังรายกะยอจะว่าก็มีง</u> จึงตรัสให้หาราชามะนุมาทำพิธีประณมกำ (49 16 มัด3)</p>	<p>...(เหตุการณ์ตรงกันนี้เริ่มตั้งแต่หน้า 509-511) คือ " หลานเรามีเสียแรงเป็นชายอันเข้มแข็งในการสงครามนัก. . . ก็ทรงพระดำริว่ามังรายกะยอจะว่านี้ น่าใจเป็นเหล็กเพชรห้าวหาญนักไม่ยอมอยู่แล้ว แม้เรามีฆ่าเสียก็จะฆ่าตัวเองเป็นมั่นคง จะให้อยู่ได้ความลำบากทำไม. . . พอข้าชำระพระบาทตกลงถูกมังรายกะยอจะว่าก็สิ้นพระชนม์ในขณะนั้น (ราชาธิราช 2512 : 509-511)</p>

ถ้าเปรียบเทียบกับฉบับตัวเขียนเฉพาะข้อความที่ขีดเส้นใต้นี้ จะเห็นได้ว่าผู้ชำระได้ให้รายละเอียดของการกระทำคำพูดและการเปลี่ยนแปลงความคิดและอารมณ์ของมังรายกะยอจะว่า และพระเจ้าราชาธิราชในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เช่นกล่าวว่า "พระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสปลอบอีกว่าหลานเราอย่าถือถือริษยามะเลย... มังรายกะยอจะว่าจึงทูลตอบว่า... สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ตรัสปลอบอีกแล้วว่า... " เป็นต้น ผู้ชำระแสดงให้เห็นว่า

เหตุการณ์ในตอนนี้นำพระเจ้าราชาธิราชมีลักษณะ เปลี่ยนจากเดิมบ้างคือ เยือกเย็น สุขุม และอ่อนโยนขึ้น พระองค์พยายามที่จะชักจูง โนมน้าวให้มังรายกะยอจะวายอมมีชีวิตอยู่ แต่มังรายกะยอจะวาก็ ปฏิเสธ เพราะไม่อาจจะทนเป็นผู้แพ้ และขอให้พระเจ้าราชาธิราชประหารตนเสียโดยเร็ว

จึงเห็นได้ว่า กลวิธีการแต่งขยายนี้ให้ความชัดเจนและรายละเอียดทางกายภาพ สภาพ ความเป็นอยู่ ความคิด ความหวัง ความสิ้นหวัง และอารมณ์อันสืบเนื่องมาจากความสุขและความทุกข์ ผู้ชำระให้ความสำคัญแก่ความคิดและภาวะจิตใจของบุคคลว่าสืบเนื่องมาจากอดีตชาติและชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดมาเพื่อชดใช้กรรม

- สมิงนครอินทร์

สมิงนครอินทร์เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกชำระให้มีความสำคัญอย่างมาก ดังเห็นได้จากการที่ผู้ชำระได้ตัดแปลงแต่งขยายบทบาทตั้งแต่เริ่มมีบทบาทจนจบปลายของชีวิต การตัดแปลงในตอนต้นเห็นได้จากเหตุการณ์การปูนบำเหน็จแก่สมิงนครอินทร์ สมิงนครอินทร์ลงพระทัยด้วยการขอนางอุตละ และสมิงนครอินทร์ไปให้ให้พม่าดูตัว เป็นต้น สำหรับเหตุการณ์การให้ดูตัวนี้ผู้ชำระได้แต่งเสริมให้เห็นความคิดที่แปลกไปจากฉบับตัวเขียนและมีบทบาทโลดโผนพิสดารมากขึ้นกว่าเดิม

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>...แล้วสั่งสมิงนครอินทร์ว่า พระเจ้ามนเทียรทองใคร่รู้จักตัวท่าน ๆ จะไปให้ดูตัวเกิด สมิงนครอินทร์ก็จัดทหารแลเรือ เสรีจแลแล้วก็ยกขึ้นมาตรงหน้าค่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแล้วก็ลอยลำเรืออยู่ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครั้งแจ้งว่าสมิงนครอินทร์มาแล้ว ก็เสด็จลงมาขนานหน้าค่ายนั้น ฝ่ายสมิงนครอินทร์ก็ให้พลพายเลื่อนเรือเข้าไปแต่ก่อนพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นตัวถนัด พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสสรรเสริญว่า สมิงนครอินทร์รูปร่างงามสมเปนทหาร</p>	<p>(เหตุการณ์ตรงกันนี้ เริ่มตั้งแต่หน้า 391-396)</p> <p>...แล้วตรัสสั่งสมิงนครอินทร์ว่า พระเจ้ามนเทียรทองจะใคร่เห็นตัวท่าน ๆ จงไปให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเกิด.....</p> <p>สมิงนครอินทร์ได้รับพระราชทานแล้วก็กราบถวายบังคมลา ลงเรือพร้อมด้วยทหารกลับมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช...</p> <p>(ราชาธิราช 2512 : 391-396)</p>

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>ทั้งมีลักษณะอันลึกลับจะหาผู้เสมอเป็นอันยาก ครั้นตรัสสรรเสริญทั้งนั้นแล้วก็ให้เอาอานม้า เครื่องทองคำใส่ เรือน้อยลอยออกมา (49 12 มัด 2)</p>	

เหตุการณ์เมื่อสมิงนครอินทร์ไปให้ทูตนี้ ในฉบับตัวเขียนเป็นเพียงเรื่องเล่าสั้น ๆ และไม่มีบทเจรจา เมื่อไปให้ทูตสมิงนครอินทร์ก็ได้ไปคนเดียวหากมีทหารไปคอยคุ้มกันด้วย และได้ลอบเรืออยู่ห่างค่ายพม่าเพื่อป้องกันทหารพม่าลอบทำร้าย เมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเสด็จออกมาแล้วจึงให้ทหารพายเลื่อนเรือเข้าไปให้พอเห็นตัวถนัด

ในฉบับตัวพิมพ์ผู้ชำระได้ตัดแปลงพฤติกรรมของสมิงนครอินทร์จนผิดไปจากฉบับตัวเขียน โดยให้มีลักษณะของความสามารถ คุณธรรมและความกล้าหาญซึ่งแสดงออกโดยการพูดและวิธีการไปให้ทูต สมิงนครอินทร์ในฉบับตัวพิมพ์ มีบทบาทที่เด่นชัดและโลดโผนคล้ายกับการแสดงละคร มากกว่าเป็นชีวิตจริง ท่าทีของ สมิงนครอินทร์นั้นค่อนข้างก้าวร้าว และทำท่ายู่มาก กล่าวคือเมื่อทราบว่ามีชายพม่าขอทูต สมิงนครอินทร์ กล่าวว่าตนก็คิดจะใคร่ไปดูหน้าทหารพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง อยู่เหมือนกัน และกล่าวกับผู้ถือสาสน์ว่าจะขอเข้าไปให้ทูตถึงภายในค่าย เพราะการที่จะนั่งไปในเรือลอยอยู่กลางน้ำนั้นฝ่ายพม่าจะคิดว่าตนเกรงกลัว ถึงฝ่ายพม่าจะคิดทำร้าย ตนก็จะสู้รบจนสิ้นชีวิตและจะสำแดงความกล้าให้ปรากฏ ข้อความตอนต่อไปนี้เป็นกลวิธีที่จะซ่อนอาวุธ เข้าไปค่าย กล่าวคือ

จึงให้ช่างเอาเสื่ออย่างดีสองตัว มาแหวะริมไหลข้างหน้าทั้งซ้ายขวาแต่พอสอดตาบลงได้แล้วก็ใส่เสื่อซ้อนเข้าทั้งสองตัวเป็นสี่ชั้น เอาตาบสอดลงตามแผลเสื่อที่แหวะไว้ นั้น จึงเอาผ้าขมพูขลิบทองโพกศีรษะ ไร่ชายผ้าให้ยาวปกไหลทั้งสองข้างปิดแผล แล้วลองก้มกราบดูเห็นแนบเนียนดีมิได้ขัดขวางจึงถอดเสื่อออกให้ช่างเย็บตรงฝั่งคาบกับเสื่อเข้าไว้ให้มั่นคง (ราชาธิราช 2512 : 393)

เมื่ออยู่เฉพาะพระพักตร์กษัตริย์พม่าแล้ว ฉบับตัวพิมพ์ก็ได้แต่งขยายข้อความเดิมด้วยการให้สมิงนครอินทร์แสดงความมองอาจกล้าหาญ และชื่นเชิงที่เหนือกว่าฝ่ายพม่า คือเมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องลองเชิงด้วยการขู่ว่าจะให้ทหารจับฆ่าเสีย สมิงนครอินทร์ได้ฟังก็ไม่ตกใจกลับได้ตอบว่าตนนั้นเปรียบดังพระยาช้างสารย่อมมีฝักเป็นอาวุธและประดุจเสื่อที่ซ่อน เขี้ยวเล็บไว้จะสำแดงออก

มาก็ต่อเมื่อถึงเวลาจับสัตว์กิน หลังจากนั้นก็จึงกราบถวายบังคมแล้วก็นั่งตั้งตัวตรงขึ้น สองมือไขว้
 ซักดาบออกจากเสื้อหึ่งลงเล่ม พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและเสนาบดีหึ่งปวงเห็นดังนั้นก็ตกตะลึงไป
 แต่สมิงนครอินทรีก็ได้ทำอันตรายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง กลับวางดาบกราบถวายบังคมแล้วกราบทูล
 มิให้ส่ดงตกพระทัย เพราะตนเป็นทหารไม่บังอาจที่จะปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์

(ราชาธิราช 2512 : 395)

การแต่งขยายเหตุการณ์นี้เพิ่มความเข้มข้นให้แก่บทบาทของทหารเอกของพระเจ้าราชา
 ธิราชที่เป็นแบบฉบับของทหารที่ดีคือสมิงนครอินทรี ฉบับตัวเขียนได้บันทึกเรื่องราวของเขาไว้หลาย
 ตอนแต่มิได้ให้รายละเอียดมากนัก แต่ในฉบับตัวพิมพ์ผู้ชำระได้แต่งขยายรายละเอียดโดย
 สร้างบทเจรจาโต้ตอบที่คมคายก่อปรด้วยอุปมาอุปไมย จึงทำให้บทบาทของสมิงนครอินทรีเด่นชัดขึ้น
 พฤติกรรมของสมิงนครอินทรีที่สร้างขึ้นนี้จึงเป็นพฤติกรรมที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานของสิ่งที่มีอยู่เดิม แล้ว
 นำมาขยายตกแต่งให้วิจิตรสวยงามยิ่งขึ้น

- เมียมะนิก

ผู้ชำระใช้กลวิธีการดัดแปลงตั้งแต่ปรากฏบทบาทครั้งแรก จนกระทั่งตระแม่ท้าว
 ลีนพระชนม์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>... รุ่งขึ้นเพลาเข้า พญาน้อยเสด็จไปมัสการพระบรม ธาตุมนานอกเมืองตะเกิง ทางลิบเส้น หลิงคน หนึ่งชื่อเมียมะนิกรูปร่างงาม (49 6 มัด 1)</p>	<p>... ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเข้า พระยาน้อยเสด็จ ไปนมัสการพระบรมธาตุมานอกเมือง ตะเกิงทางลิบเส้น ขณะนั้นมีหลิงคนหนึ่ง ชื่อเมียมะนิกรูปร่างนั้นงามยังกำลังสาว ชั้นษาประมาณสิบหกปีเศษ ประกอบด้วย ลักษณะกิริยามารยาทอันแจ่มช้อย รูปร่าง นางนั้นเป็นเสน่ห์แก่คนหึ่งปวง ใครได้ เห็นแล้วก็รักใคร่ไม่เว้นคน</p>
<p>... เปนเมียมะจัดคิดถึง นั่งร้านขายน้ำมันอยู่ (49 6 มัด 1)</p>	<p>... แต่ตกมาเป็นภรรยาจะจัดคิดถึง ที่อยู่ กินด้วยกันใหม่ ๆ นางนั่งร้านขายน้ำมัน อยู่หน้าร้านริมทางที่พระยาน้อยจะเสด็จ ไป และนางนั้นขายของดีมีกำไรมาก</p>

ฉบับตีพิมพ์	ฉบับตัวพิมพ์
<p>..พระยาน้อยเห็นก็ชอบใจ จึงให้หาตัวเมี่ยมะนิกร มาแล้วเสด็จกลับเข้าเมือง (49 6 มัค 1)</p>	<p>เพราะคนพอใจมาซื้อที่ร้านนั้นคิดจะชุกชุม หวังจะได้ดูรูปนาง เพราะเหตุว่าเป็น หญิงรูปงามต้องใจคน ...พอเวลานั้น พระยาน้อยเสด็จไปทอด พระเนตรเห็นนางเมี่ยมะนิกรรูปงามก็ ชอบพระทัย แต่หยุดยั้งพินิจโฉมงามอยู่ มิใคร่จะเสด็จดำเนินต่อไปได้ ส่วนนาง เมี่ยมะนิกรเหลือบเห็นพระยาน้อยก็ขาย ห่างตามาสบพระเนตรพระยาน้อย ถ้อยที่ถ้อยมีความปฏิพัทธ์แก่กัน เป็นทั้งนี้ เพราะบุญนิยมคือบุพเพสันนิวาสของคนทั้งสอง ได้สร้างสมมาด้วยกันแต่ปุริมาชาติปางหลัง จึง เผอิญให้เห็นกันแล้วก็มีความผูกพันรักใคร่ ซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันชาตินี้ถูกศัลนิยม ขัดให้เมี่ยมะนิกรตกไปเป็นภรรยาจะจัดคิดถึง เสียก่อนแล้วจึงจะได้เป็นบาทบริจาริกพระ ยาน้อยต่อภายหลัง ส่วนพระยาน้อยเสด็จ ไปมัสการพระบรมธาตุมาแล้ว ถึงให้คน ไปหาตัวนางเมี่ยมะนิกรมาแล้วก็เสด็จกลับเข้า เมือง พระยาน้อยมีความรักใคร่ในนางเมี่ยมะ นิกรนักถึงทราบอยู่ว่าเมี่ยมะนิกรจะมีสามีแล้ว ก็ไม่อาจออกคลื่นรังสติไว้ได้ด้วยความเส่นหา เป็นกำลัง ก็อยู่ร่วมสมิครสังวาสด้วยนาง เมี่ยมะนิกรแล้วเลี้ยงไว้เป็นนางสนมเอกเป็น ที่สนิทเสน่หานัก ขณะนั้นพระยาน้อยหลงด้วยนางเมี่ยมะนิกร</p>

ฉบับตัวเขียน

ฉบับตัวพิมพ์

รูปงามแทบประหนึ่งจะลืมนึกถึงทะเลแม่ท้าว
ผู้เพื่อนยาก และพ่อลาวแก่นท้าวอันเป็นที่รัก
แต่นางเม็มนะนิกนั้นตั้งแต่ได้มาเป็นหม่อมห้าม
พระยาน้อยแล้วก็มีความปลื้มจิตนึกลืมนะจัดคิด
ถึงสามีเก่าที่เดียวอุปมาดังคนกำพร้าไร้ทรัพย์
ครั้นได้ทองแสนตำลึงแล้วก็มีความยินดีนัก
(ราชาธิราช 2512 : 129-130)

เหตุการณ์ตอนนี้ฉบับตัวเขียนกล่าวสรุปให้เห็นลักษณะทางกายภาพ สถานภาพทางสังคม อาชีพ และการเริ่มต้นความสัมพันธ์ของเม็มนะนิกกับพญาน้อยอย่างสั้น ๆ ด้วยข้อความเพียงไม่กี่ประโยค แต่ผู้ชำระได้ใช้กลวิธีการแต่งขยายโดยการบรรยายรวม ๆ โดยกล่าวถึงอายุ ภารกิจ มารยาท และสรุปว่าลักษณะทางกายภาพของนางเป็นเสน่ห์แก่คนทั้งปวง การบรรยายตอนต่อมา แสดงให้เห็นว่าเม็มนะนิกนั้นมิได้เป็นแบบฉบับของผู้หญิงที่สงบ เสขียมรักนวลสงวนตัวนัก ผู้ชำระอธิบายว่าการที่เม็มนะนิกและพญาน้อยพึงใจซึ่งกันและกันนั้น เกิดจากบุพเพสันนิวาสที่นางกับพญาน้อย ได้สร้างร่วมกันมาก่อนในอดีตชาติ แต่กุศลได้ทำให้นางต้องตกเป็นภรรยาของมะจัดคิดถึงเสียก่อน การบรรยายในตอนต่อมาแสดงให้เห็นว่าพญาน้อยมิได้ใช้อารมณ์ และอำนาจจุดคร่านางมาในทันทีทันใด หากแต่ได้พยายามอดกลั้นความรู้สึกด้วยการไปนมัสการพระบรมธาตุ แต่ก็ไม่อาจยับยั้ง ความปรารถนาซึ่งสืบเนื่องมาจากอดีตชาติได้ จึงให้คนไปตามนางมา พญาน้อยรักและหลงนางมาก จนแทบจะลืมนครบครัวของตน การอ้างกรรมแต่อดีตชาตินี้ผู้ชำระมุ่งที่จะอธิบาย เฉพาะความรู้สึก และการกระทำของพญาน้อย เท่านั้นไม่รวมไปถึงความคิดและการกระทำของเม็มนะนิกซึ่งการบรรยายในตอนท้ายยังคงแฝงความรู้สึกในเชิงดูหมิ่นนางอยู่

นอกจากเหตุการณ์ตอนนี้แล้ว ในตอนอื่น ๆ ผู้ชำระได้แต่งขยายให้เห็นว่าเม็มนะนิก มีความทะเยอทะยานใฝ่สูง มีเล่ห์กลมารยา และมีบทบาทในการทำให้พระเจ้าราชาธิราชทรง เกลียดชังทะเลแม่ท้าวและพ่อลาวแก่นท้าวเพิ่มขึ้นด้วย

- ทะเลแม่ท้าว

ผู้ชำระได้ดัดแปลงแต่งขยายลักษณะและบทบาทของทะเลแม่ท้าวตั้งแต่เริ่มต้นจนถึง พระชนม์ ในตอนต้นผู้ชำระทำให้เห็นนางแสดงความซึ้ง เศียดหึงหวงพญาน้อยที่ได้รับเม็มนะนิก

มาเป็นมเหสีอีกคนหนึ่ง ผู้ชำระได้แต่งขยายให้เห็นอารมณ์ความคิดและบทบาทของนาง เข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในเหตุการณ์ตอนพระราชพิธีอุปภิเษกซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างนางกับพระเจ้าราชาธิราชสิ้นสุดลงโดยสิ้นเชิง ความเข้มข้นของเหตุการณ์จบลงที่นางปลงพระชนม์ตนเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>...ฝ่ายตะละแม่ท้าวรู้ว่าสมิงอายุกองปินคุมพ่อลาวแก่นท้าวไปฆ่าเสียก็ทรงพระโทมนัสนักก็กินยาพิษตายเสีย (49 13 มัด 2)</p>	<p>(ผู้ชำระได้ตัดแปลงเหตุการณ์นี้โดยเริ่มตั้งแต่หน้า 418-422)</p> <p>...ฝ่ายตะละแม่ท้าว นั้นได้ทราบ ว่า พระราชสามิทรงพระพิโรธพ่อลาวแก่นท้าวสั่งให้สมิงอายุกองปิน เอาไปล้างเสียก็ตกพระทัยทรงพระกันแสงรักปิยบุตรจะขึ้นไปเฝ้าและให้พระญาติวงศ์ช่วยทูลขอโทษก็มีทัน เข้าไปก็มีได้ นายประตู่ห้ามปรามกวัดขั้นนักก็กลับมาทรงพระกันแสงรักพระโอรสสลบลงกับที่นางสาวใช้และพระญาติวงศ์ทั้งปวง เห็นก็ตกใจจึงเอาน้ำหอมเข้าประพรมพระองค์ช่วยกันแก้ไขฟื้นขึ้น ตะละแม่ท้าวตั้งแต่ทรงพระโศกถึงพ่อลาวแก่นท้าว ไม่เป็นอันสร่งเสวยทุกเวลา พระญาติวงศ์ พระนมพี่เลี้ยงจะปลอมประการใดก็มีได้คลายพระโศก...</p> <p>(ราชาธิราช 2512 : 418-419)</p> <p>...ทรงพระโศกถึงพ่อลาวแก่นท้าวทุกเวลารাত্রีแค้นพระทัยโทมนัสมีสิ้นจึงดำริว่าเราจะอยู่เป็นคนให้ลำบากไย ตายเสียประเสริฐกว่านางก็เสวยยาพิษ ๆ ก็กล้มขึ้นจับดวงพระหทัยร้องขึ้นได้คำเดียวว่า ลูกเอ๋ยแม่จะตามไปด้วย พอขาดลมอัสสาสะสิ้นพระชนม์</p> <p>(ราชาธิราช 2512 : 422)</p>

หลังจากที่นางทราบว่าเป็นพระโอรสลูกประหารชีวิตก็โทมัสนักจึงกับยาพิษตายตามฉบับตัวเขียนแสดงให้เห็นว่าการตายของนางเป็นไปอย่างเรียบ ๆ และน่าจะเป็นการยุติความทุกข์ซึ่งนางได้รับมาโดยตลอดขณะที่มีชีวิตอยู่ ผู้ชำระได้ใช้กลวิธีแสดงให้เห็นว่าความทุกข์ของตระแม่ท้าวในฉบับตัวพิมพ์มีปริมาณมากกว่าและมีคุณสมบัติซึ่งแตกต่างไปจากฉบับตัวเขียน ดังที่นางได้รำพันกับพ่อลาวแก่นท้าวว่า "ลูกเอ๋ยแม่เจ็บใจนัก คิดจะกลืนใจตายเสียวันละร้อยหน อยู่ไปก็ได้รับความอภัยแก่คนทั้งปวง" (ราชาธิราช 2512 : 414) ฉบับตัวพิมพ์แสดงให้เห็นว่าความทุกข์ของนางเจือปนด้วยความแค้นและความเจ็บใจ และความทุกข์ยิ่งถมิขึ้นอีกเมื่อพ่อลาวแก่นท้าวถูกนำไปฆ่า นางกันแสงจนสลบลงกับที่ เมื่อฟื้นขึ้นก็คร่ำครวญถึงพระโอรสทุกเวลาไม่เป็นอันสรงเสวยนางหวังที่จะขึ้นไปเฝ้าพญาน้อยแต่มิได้รับอนุญาต ฉบับตัวพิมพ์ได้ให้รายละเอียดที่ก่อให้เกิดความสงสารน่าสมเพชเวทนามากยิ่งขึ้นกว่าการบรรยายในฉบับตัวเขียน ก่อนที่จะตายนางได้ตั้งความปรารถนาที่จะเกิดในชาติต่อไป และขอให้ได้พบกับพ่อลาวแก่นท้าว

ตัวอย่างที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าการตัดแปลงเนื้อเรื่งนั้นมีผลกระทบต่อลักษณะและบทบาทของบุคคลด้วย มีบุคคลหลายคนที่บทบาทเพิ่มมากขึ้นในฉบับตัวพิมพ์ จึงเห็นได้ว่าการชำระฉบับตัวพิมพ์นั้น ผู้ชำระได้ใช้กลวิธีหลายประการที่ทำให้ลักษณะของเรื่งราชาธิราชแตกต่างไปจากเดิมอยู่บ้าง กลวิธีเหล่านี้ได้แก่ การตัด การต่อ การแทรก และการตัดแปลง กลวิธีทั้ง 4 ส่งผลต่อเรื่งมากน้อยไม่เท่ากัน กลวิธีการตัดแปลงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะหรือประเภทของเรื่งได้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะขอบเขตของการตัดแปลงมีลักษณะกว้างขวาง เกิดขึ้นกับทั้งภาษา เนื้อเรื่งและตัวบุคคลในเรื่ง การตัดแปลงเนื้อเรื่งมักเป็นการเพิ่มรายละเอียดให้เรื่งหรือเหตุการณ์ให้ชัดเจนมีรายละเอียดและต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังเป็นการแจจแจง ให้เหตุผลและเสนอแนะ ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและการรับราชการ การตัดแปลงเนื้อเรื่งซึ่งมีผลต่อบุคคลนั้นเป็นลักษณะของการขยายและเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ให้เห็นบุคลิกลักษณะของตัวบุคคลได้ชัดเจน และทำให้ความสำคัญของบุคคลในเรื่งขยายวงออกไปสู่คนอื่นอีกนอกจากพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นแกนกลางของเนื้อเรื่ง การตัดแปลงตัวบุคคลนี้เกิดภายในกรอบของเนื้อเรื่งและเหตุการณ์ที่มีอยู่เดิม แต่มีผลในการเพิ่มสีสัน รสชาติและจินตนาการจึงมีแนวโน้มของการเป็นบันเทิงคดีอยู่มาก นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสำนวนโวหารและความเปรียบ ที่มีลักษณะของการแต่งเสริมเพิ่มเติมอีกด้วย จึงเป็นการเพิ่มรสชาติดีในการอ่านได้อีกทางหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ฉบับตัวพิมพ์มีรายละเอียดของเนื้อเรื่งบางตอนโน้มเอียงเข้าหาความเป็นบันเทิงคดี ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในตอนพระเจ้าราชาธิราชส่วน

ตอนพระเจ้าอรรณเจดีย์นั้นเปลี่ยนแปลงอยู่บ้างแต่น้อยกว่า ส่วนเนื้อเรื่องตอนอื่น ๆ นั้นอาจเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาบ้างเล็กน้อย แต่ไม่เปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อเรื่อง

ลักษณะของเรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์

ผู้ชำระใช้กลวิธีการชำระฉบับตัวเขียนหลายประการคือ การตัด ต่อ แทรก และดัดแปลงแก้ไข กลวิธีสุดท้ายนี้มีผลต่อการเปลี่ยนลักษณะของเรื่องมากที่สุด ฉบับตัวเขียนมีโครงเรื่องเป็นพงศาวดารแต่ฉบับตัวพิมพ์มีทั้งลักษณะที่เป็นพงศาวดาร และลักษณะที่เป็นบันเทิงคดีอยู่ในฉบับเดียวกัน โดยที่ไม่อาจจัดเข้าในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้อย่างเต็มที่ เนื้อเรื่องตอนความนำตอนก่อนพระเจ้าราชาธิราชตอนหลังพระเจ้าราชาธิราช และตอนพระเจ้าอรรณเจดีย์* ยังคงมีลักษณะเป็นพงศาวดารตามฉบับตัวเขียน แต่ตอนพระเจ้าราชาธิราชนี้มีลักษณะเป็นพงศาวดารและบันเทิงคดีผสมผสานกัน เพราะตอนพระเจ้าราชาธิราชนี้มีเนื้อเรื่องเป็นชีวประวัติบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ มีการกล่าวถึงความเจริญความเสื่อม วิรกรรมและการสงคราม คำโครงเรื่องมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนให้เป็นบันเทิงคดีได้ง่าย ผู้ชำระจึงได้อาศัยคำโครงที่มีอยู่เดิมมาแต่งเสริมรายละเอียดและเพิ่มความต่อเนื่องของเหตุการณ์ พัฒนาลักษณะและบทบาทของบุคคลให้แจ่มชัด กอปรด้วยความคิดอารมณ์และความรู้สึกซึ่งผู้อ่านอาจจะสัมผัส หรือรับรู้ได้จากเรื่องราวที่อ่าน แต่ขณะเดียวกันผู้ชำระก็ยังคงเก็บรักษาเนื้อความบางตอนซึ่งคล้ายคลึงกับบันทึกหรือจดหมายเหตุ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเหตุการณ์ตอนอื่น ๆ ไว้ด้วย ทำให้เนื้อเรื่องในตอนพระเจ้าราชาธิราชที่ไม่ถูกดัดแปลงยังคงเป็นพงศาวดาร แต่ตอนใดที่ถูกดัดแปลงเนื้อเรื่องตอนนั้น ๆ ก็จะเป็นบันเทิงคดีเนื่องจากตอนพระเจ้าราชาธิราชนี้เป็นตอนที่สำคัญที่สุดของเรื่องและมีความยาวมากที่สุด ลักษณะที่เป็นบันเทิงคดีจึงกลายเป็นจุดเด่นของเรื่องในฉบับตัวพิมพ์

*

เนื้อเรื่องตอนพระเจ้าอรรณเจดีย์นี้ ผู้ชำระมิได้ดัดแปลงมากนัก และเนื้อเรื่องก็ยังมีลักษณะแตกต่างจากตอนพระเจ้าราชาธิราชคือ เป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับการถามตอบปัญหาทางธรรมและภูมิปัญญาของพระเจ้าอรรณเจดีย์ในด้านการตัดสินใจ เนื้อเรื่องตอนนี้ในตัวพิมพ์จึงคล้ายคลึงกับในฉบับตัวเขียน

การดัดแปลงเนื้อเรื่องบางตอนคือ การผสมผสานกันระหว่างข้อมูลทางประวัติศาสตร์ กับลักษณะทางวรรณศิลป์* ทำให้เกิดลักษณะของบันเทิงคดีหรือเรื่องแต่งขึ้นในกรอบของโครงเรื่อง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในพงศาวดาร ผู้ชำระต้องการให้คนอ่านประทับใจและเข้าใจเนื้อเรื่องได้กระจ่างสามารถจดจำคติข้อคิดไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิต การดัดแปลงที่มีการขยายและแต่งเติม สีสันนี้ทำให้เนื้อเรื่องชัดเจนและให้รายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลมากขึ้น เช่นลักษณะทางกายภาพ ความคิดและการกระทำ แต่แกนกลางของเรื่องยังคงอยู่ที่พระมหากษัตริย์ โดยที่ลักษณะของ พระองค์จะชัดเจนและมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันบุคคลอื่น ๆ เช่นขุนนางและทหารก็มีความสำคัญและความชัดเจนเพิ่มขึ้นด้วย การแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตัวบุคคลอื่น ๆ นอกจากพระมหากษัตริย์ ทำให้ความสำคัญและจุดเด่นของเรื่องซึ่งเดิมเน้นที่พระมหากษัตริย์นั้น ถูกแบ่งออกไปให้ความสำคัญแก่ขุนนางทหารและสตรีด้วย ในฉบับตัวเขียนบุคคลเหล่านี้ไม่ปรากฏรายละเอียด และพฤติกรรมที่ชัดเจนนัก จึงเปรียบเสมือนภาพร่างคร่าว ๆ ซึ่งอยู่รายล้อมและเป็นส่วนประกอบที่เสริมให้พระเจ้าราชาธิราชมีความสำคัญและยิ่งใหญ่ขึ้น และบุคคลเหล่านี้เป็นเพียงผลงานจากความสามารถในการบริหารและการปกครองของพระองค์ แต่ในฉบับตัวพิมพ์เขาเหล่านั้นมิได้เป็นเพียงภาพร่างคร่าว ๆ อีกต่อไป หากแต่มีความชัดเจนทางกายภาพ มีความคิดอารมณ์ความรู้สึกและเป็นผู้ก่อให้เกิดพฤติกรรมมากกว่าจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ และแม้ว่าชีวิตของ

---

* องค์ประกอบของวรรณศิลป์ สรุปลงมาจาก กุหลาบ มัลลิกะมาส(2517 : 14) คือ 1. อารมณ์สะเทือนใจ 2. ความนึกคิดและจินตนาการ 3. การแสดงออก ทำให้ผู้อ่านรู้สึกและเกิดจินตภาพตาม และ 4. ท่วงทำนองเฉพาะตัว (style) ของกวีและหัวใจของวรรณศิลป์ สรุปลงจาก สิทธา พิณีจิวกุล และนิตยา กาญจนวรรณ (2519 : 4) "คือสุนทรียภาพ หรือ ความประณีตงดงาม ได้แก่ ความงามของภาษา ความงามของเนื้อเรื่องซึ่งกลมกลืนกับรูปแบบ ความงามความมีสาระของข้อคิดเห็น หรือแนวคิดที่แทรกแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง และความงามที่สำคัญที่สุดของการสร้างวรรณกรรมคือ วิธีแต่งซึ่งก็คือการนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรมมาผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างประณีต"

เขาจะเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของพระราชประวัติของพระเจ้าราชาธิราช แต่เขาก็มีฐานะเป็น
คน ๆ หนึ่ง เมื่อมาเกี่ยวข้องกับพระองค์ จึงก่อให้เกิดเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ
ขึ้น บางครั้งก็มีลักษณะสนับสนุน บางครั้งก็เป็นอุปสรรคต่อพระราชอำนาจของพระองค์ ปฏิสัมพันธ์
กันนี้ก่อให้เกิดความบันเทิงมากกว่าเดิม ลักษณะดังกล่าวนี้จึงทำให้ฉบับตัวพิมพ์มีความเป็นบันเทิง
คดีเพิ่มขึ้นจากฉบับตัวเขียนและเรียกได้ว่าเป็นบันเทิงคดีในรูปแบบเฉพาะคือ มีลักษณะที่เป็น
พงศาวดารและลักษณะที่เป็นบันเทิงคดีอยู่ในฉบับเดียวกัน แม้ว่าผู้ชำระมิได้มีจุดประสงค์ในการ
สร้างบันเทิงคดี แต่เมื่อได้ตีพิมพ์เรื่องราวราชาธิราชขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2423 แล้ว ฉบับตัวพิมพ์ก็ได้รับความ
นิยมนิยมจากผู้อ่านในสมัยนั้นมาก ดังจะเห็นได้จากเรื่องนี้ได้ตีพิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง และมีการ
คัดลอกดัดแปลงถ้อยคำและคำสอนจากเรื่องราวราชาธิราชนี้ส่งไปลงในวารสารวชิรญาณในสมัยนั้น
หลายฉบับ การเปลี่ยนแปลงลักษณะของเรื่องจากพงศาวดารในฉบับตัวเขียนมาเป็นบันเทิงคดีใน
รูปแบบเฉพาะในฉบับตัวพิมพ์ทำให้มีผลต่อลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ก. ลักษณะและบทบาทบุคคล

บุคคลในเรื่องโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะและบทบาทชัดเจน เข้มขันขึ้นกว่าฉบับตัวเขียน
ในทุก ๆ ด้าน เช่น ลักษณะทางกายภาพ ความคิด และอารมณ์ความรู้สึกการเปลี่ยนแปลงเกิดแก่
บุคคลต่าง ๆ ดังนี้

1. สร้างบทบาทหรือพฤติกรรมให้แก่บุคคลบางคน ซึ่งเดิมมีเพียงชื่อปรากฏอยู่ในฉบับ
ตัวเขียน เช่น นางมหาจันทร์เทวีซึ่งเป็นพระมารดาของตละแม่ท้าว และนางประทุมมาลีซึ่งเป็น
ราชธิดาของกษัตริย์เชียงใหม่ เป็นต้น ในฉบับตัวพิมพ์บุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทเป็นส่วนประกอบ
หรือเงื่อนไขให้บุคคลสำคัญในเรื่องได้แสดงความคิด อารมณ์ และความรู้สึกได้มากขึ้นหรือชัดเจนขึ้น
2. เพิ่มเติมบทบาทหรือพฤติกรรมให้แก่บุคคลที่มีบทบาทอยู่แล้วในฉบับตัวเขียนให้มี
บทบาทมากขึ้นในฉบับตัวพิมพ์ เช่น พระเจ้าฝรั่งมังศรีชะวา มังรายกะยอชะวา สมิงนครอินทร์
สมิงพระราม พระมหาเทวี สมิงมราหู เมี้ยะมะนิก กังยะสะกะโร มะเปง นายช้าง มุอายลาว
เมี้ยะขุนเคเรือและเมี้ยะสะดุงมอด เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ต่างก็มีลักษณะชัดเจนและมีบทบาทเพิ่มขึ้น
ความสำคัญของเรื่องจึงมิได้มีศูนย์กลางอยู่ที่พระเจ้าราชาธิราชแต่เพียงพระองค์เดียวอีกต่อไป
บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการแต่งขยายให้มีบทบาทที่สร้างความประทับใจและ
ให้รสชาตในการอ่านเป็นการผสมผสานระหว่างเนื้อหาทางพงศาวดาร กับลักษณะทางวรรณศิลป์
ดังจะเห็นได้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับคำพิมพ์
<p>✓ - <u>พระเจ้าราชาธิราช</u> ...จับมะหาเทวีสมิงมะราหูกับตะละแม่ศรีเข้ามา มาถวายพญาน้อย ๆ จึงให้ทำพิธีประถมกัม (49 8 มัด 1)</p>	<p>...ทแก้วทวารเหล่านั้นก็พาตัวพระมหาเทวี กับสมิงมะราหูและตะละแม่ศรีเข้าไปถวาย พระยาน้อยพอเหลือบพระเนตรเห็นสมิง มะราหูและนางกษัตริย์ทั้งสองแล้วก็ยิ่งทรง โกรธนัก พระยาน้อยจึงชักพระแสงออกกวัด แกว่ง เคียวพระหนต้อยู่เกรี้ยวกราดแทบ ประหนึ่งจะเสด็จไล่ตลงจากราชบังลังก์ไป ฟ้าดพันให้สิ้นชีพด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ ฝ่ายสมิงมะราหู พระมหาเทวี ตะละแม่ศรีนั้น พอเหลือบเห็นพระยาน้อยก็ให้สะตุงเสียว สิ้นไปทั้งกาย เกรงกลัวพระเดชานุภาพ พระยาน้อยยิ่งนัก เสโทไหลออกไข่มกกาย... ครั้งนี้อุปมาตั้งจับเสื่อร้ายได้แล้ว และจะ ปล่อยให้เสือกกลับเข้าป่าไปอีกนั้นอย่าพึงคิด... พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้ทำพิธีปฐมกรรม (ราชาธิราช 2512 : 204-207)</p>
<p>✓ - <u>พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา</u> ...ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังษิชะวาได้แจ้งในหนังสือ ดั่งนั้นก็ทรงพระโหม่นคั่น้อยพระโหน่ง (49 8 มัด 1)</p>	<p>...ครั้นได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้วก็ทรงพระ โกรธ ดวงพระเนตรเป็นขอบเขียวขึ้นมา ทันทิ พระเสโทไหลซึมซาบออกทุกขุมพระ โลมา แค้นพระทัยยิ่งนัก รวากับลูกศรเข้า ไปเลียบสลักอยู่ในพระกรรณและพระอุระ จึงให้เอาหนังสือนั้นเผาไฟเสีย (ราชา ธิราช 2512 : 288)</p>

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>✓ - <u>พระมหาเทวี, สมิงมราทุ</u> ...ทะหานไปทันตำบลบ้านกะยางดิน (49 8 มัด 1)</p>	<p>...ฝ่ายทแกล้วทหารซึ่งไปจับสมิงมราทุนั้น ตามไปทัน ณ ตำบลบ้านกะยางดิน จึงจับม้า รายล้อมไว้แน่นหนา ฝ่ายสมิงมราทุครั้นทหาร มาล้อมจับ เห็นจะหนีไม่พ้นก็ตกใจ จึงทูลพระ มหาเทวีว่า ครั้นนี้ความตายจวนตัว ข้าพเจ้า จะลาพระองค์ตายด้วยอาวุธของตัวเอง แล้ว ซึ่งจะยอมตายด้วยอาญาพระยาน้อยนั้นข้าพเจ้า อภัยศนิก ว่าแล้วก็ชักพระแสงดาบออกเชือดคอ ตาย พระมหาเทวีเห็นดังนั้นก็ตกพระทัย พระ องค์สิ้นเข้าแย่งชิงดาบไว้ (ราชาธิราช 2512 : 203)</p>
<p>✓ - <u>สมิงนครอินทร์</u> ...ครั้นมะละลุมตื่นขึ้น เห็นก็ตกใจลุกขึ้นจะ ลงจากเตียงที่นางเกษะรากับนางสนมทั้ง ปวงซึ่งรักษาตำแหน่งอยู่นั้นก็หยุดตัวไป (49 9 มัด 2)</p>	<p>...ครั้นเวลาตีกน้ำค้ำพระมมะสะลุมก็สร้าง เมาดตื่นขึ้น... จึงลุกขึ้นจะลงจากเตียงนอน ...นางสนมทั้งปวงก็ชวนกันเข้าไปยึดมือเท้า มะสะลุมไว้... ฝ่ายมะสะลุมครั้นสตรีเข้ามา จับต้องถูกตัวดังนั้นก็ให้เสียวข่านไปทั้งกาย ด้วยความกำหนัดยินดี หายกลัวแล้วจึงแสรัง พูดอ่อนน้อมว่า...นางสนมทั้งปวงแกลังทำ เอื้อนอายมิใคร่บอก...มะสะลุมจึงว่า ซึ่ง ท่านเปรียบเทียบว่าตัวข้าพเจ้านั้นเห็นเกี่ยว วสานานัก... (ราชาธิราช 2512 : 246-247)</p>

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>- <u>เม็ยขุนเครีอ, เม็ยสตุ้งมอด</u></p> <p>... ขณะนั้นนางขุนเครีอ สะดุ้งมอดอันเป็นบุตร สมิงชีพพรายทูลอ่อนวอนว่าพระองค์จงเป็นราช ไมตรีด้วยพระเจ้ามณฑิยรทองเกิด (49 14 มัด 2)</p>	<p>... ขณะนั้นนางเม็ยขุนเครีอ เม็ยสะดุ้งมอด... จึงเข้ามาทอดผ้าพระบาทซ้ายขวาสมเด็จ พระเจ้าราชาธิราช แล้วร้องให้ทูลอ่อนวอน ว่า... แล้วก็ชวนกันอยู่งานนวดพระบาท... จึงตรัสถามนางทั้งสองลงใจ... ว่า รักพ่อ มากหรือรักผัวมาก... ครั้นเวลาเช้า... จึง ตรัสแก่สมิงพ่อเพชรอำมาตย์ทินมณีกรอด ว่า ... จะขอให้เป็นไมตรีด้วยพระเจ้าฝรั่ง มังฆ้อง (ราชาธิราช 2512 : 405-407)</p>

ข. ความเปรียบเทียบ

นอกจากฉบับตัวพิมพ์จะคัดลอกความเปรียบเทียบที่มีอยู่เดิมแล้วยังได้แต่งความเปรียบเทียบขึ้นใหม่อีกมาก ความเปรียบเทียบที่แต่งใหม่เหล่านี้แทรกอยู่ในตอนที่เป็นการตัดแปลงเนื้อเรื่อง ซึ่งเป็นกลวิธีที่ปรากฏบ่อยครั้งในตอนพระเจ้าราชาธิราช เช่น เหตุการณ์ตอนพญาน้อยยั้งอันดลระแม่ท้าว ก็มีการใช้ความเปรียบเทียบแทรกในคำโต้ตอบของบุคคลในเหตุการณ์ ดังนี้

อันสตรีรูปงามอุปมาดังดอกสายหยุด ทรงคันธรสประทีนอยู่แต่เวลาเช้าครั้นสายแสงสุริยะส่องกล้าแล้วก็สิ้นกลิ่นหอม อันสตรีน้ำใจงามน้ำใจดีซื่อสัตย์ต่อสามีนั้นอุปมาดังดอกช่อนกลิ่น ดอกพิกุล ย่อมหอมขึ้นอยู่ช้านาน... อนึ่งสตรีรูปงามนั้นน้ำใจไม่ดีอุปมาดังดอกทองกวาว และดอกชบาหากกลิ่นมิได้ สตรีน้ำใจดีมีความซื่อสัตย์นั้นอุปมาดังดอกมณฑิยและดอกมะลิซึ่งมีกลิ่นหอม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปรียบประดุจเดินไพร่กันดารพบดอกทองกวาวดอกชบาภิทรังเต็ดตมขมเขยพอบรรเทาทุกข์ แต่ทรงพระคำนี้ถึงดอกช่อนกลิ่น ดอกพิกุลอยู่มิได้ขาด...
(ราชาธิราช 2512 : 212)

ค. ทัศนะ

กลวิธีของการชำระจากฉบับตัวเขียนสู่ฉบับตัวพิมพ์ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนะบางประการดังนี้

1. ทัศนะเกี่ยวกับมอญ พม่า

สมัยที่มีการแปลและเรียบเรียงนั้น จะมีทัศนะเกี่ยวกับมอญและพม่าแตกต่างจากยุคสมัยที่มีการชำระ ยุคแรกบ้านเมืองเพิ่งตั้งขึ้นใหม่ เหตุการณ์ภายในยังไม่เรียบร้อยและยังต้องเผชิญหน้ากับพม่าซึ่งเป็นศัตรูภายนอก ในขณะที่การสร้างวรรณกรรมจึงมีจุดประสงค์และทัศนะที่น้ำจะเกี่ยวข้องกับสภาพของสังคมด้วย ฉบับตัวเขียนจึงแสดงให้เห็นว่าผู้นำที่ดีย่อมมีความสามารถ มีคุณธรรม และไม่จำเป็นต้องสืบเชื้อสายจากกษัตริย์องค์ก่อน ผู้นำที่ดีย่อมมีคุณสมบัติที่จะผูกใจทหาร ทำให้ทหารรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนได้อย่างดี ความพร้อมภายในจะเป็นเงื่อนไขให้รับศึกจากภายนอกได้ ขวัญ กำลังใจ ความสามารถ และการเรียนรู้กลศึกจึงมีความสำคัญในภาวะขณะนั้น แต่ช่วงของการชำระขึ้นเป็นฉบับตัวพิมพ์นี้พม่ามิได้ยกทัพมารบกวณไทยอีกเลยนับตั้งแต่ศึกครั้ง พ.ศ. 2352 (สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ 2514 : 655, 666) พม่าจึงมิได้เป็นศัตรูภายนอกของไทยอีกแล้ว และตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาไทยได้ติดต่อกับฝรั่งหลายชาติ ความจำเป็นในขณะนั้นคือ การพยายามปรับปรุงบุคลากรของชาติให้มีจิตสำนึก มีหลักการและเหตุผลในการที่จะทำหรือไม่ทำสิ่งใด ๆ เพื่อสนองคุณชาติหรือองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่าง เหตุการณ์ในเรื่องเป็นตัวอย่าง que แสดงหลักคิดและคุณธรรมที่ผู้ชำระเห็นว่าสอดคล้องกับยุคสมัยการดัดแปลงเพิ่มคำอธิบาย ก็เพื่อให้เกิดความกระจ่างความประทับใจและเพื่อจำจตมาใช้ ผู้ชำระมิได้แบ่งแยกเข้าข้างฝ่ายมอญหรือพม่า เพียงแต่ใช้มอญและพม่าเป็นสื่อที่ใช้สอดแทรกข้อคิด ความเห็นหรือเป็นตัวอย่างซึ่งผู้ชำระนำมาเป็นประโยชน์แก่สังคมในยุคสมัยของผู้ชำระนั่นเอง

2. ทัศนะเกี่ยวกับการรับราชการ

ในฉบับตัวพิมพ์ผู้ชำระได้เสนอความคิด เรื่องการรับราชการชัดเจนกว่าฉบับตัวเขียน ข้อคิดดังกล่าวผู้ชำระได้นำเสนอผ่านบทบาทและคำพูดของภิกษุภังยะสะกะโร ภิกษุมะ เปง และนายข้าง ภิกษุภังยะสะกะโร เป็นชาวพม่าซึ่งอาสาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องออกมา เจริญหาให้พระเจ้าราชาธิราชยกทัพกลับ ภิกษุมะ เปง เป็นไล่ศึกที่พญาน้อยขอให้เข้าไปยุแหย่สร้างความแตกแยกในกองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และนายข้าง เป็นขุนนางพม่าที่รับนางมังคละ เหมิม เหลือของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ซึ่งตกขังอยู่ให้กลับไปถึงกรุงอังวะได้ ผู้ชำระได้ดัดแปลงทำให้บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้เสนอข้อคิด เรื่องการ เลือกรับราชการและการรับราชการได้ชัดเจนกว่าในฉบับตัวเขียน ดัง เช่น เหตุการณ์ตอนที่ นายข้างรับนางมังคละ เหมิม กลับกรุงอังวะดังนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
<p>...ถ้าผู้อื่นมาพบเข้า แจ้งถึงพระเจ้าอยู่หัวว่า เราพบแล้วมีรับไป พระเจ้าอยู่หัวก็จะลงโทษถึงสิ้นชีวิตหมดทั้งโคตร ถ้าเรารับไปบัดนี้ ก็จะตายแต่ผู้เดียว ฉางกายปรึกษาตั้งนั้นแล้ว ก็รับนางขึ้นข้างจำลองพามา (49 11 มัด 2)</p>	<p>...นายข้างจึงตอบฉางกายว่า ซึ่งท่านมีรับนางเจ้าพระยาไป จะเป็นโทษถึงตายหมดทั้งโคตร หรือสามชั่วโคตรนั้นข้าพเจ้าเห็นด้วย แต่ซึ่งท่านว่ารับไปจะตายแต่ผู้เดียวนั้นข้าพเจ้าสงสัยนัก...</p> <p>ฉางกายจึงตอบว่า...ธรรมดาบุคคลทำคุณแก่พระมหากษัตริย์ ๆ ตั้งอยู่ในกตัญญูรู้คุณแล้ว ก็จะโปรดให้มีความสุขสมบูรณ์ด้วยศถาคักดีทรัพย์สินหาที่สุดมิได้ ถ้าพระมหากษัตริย์ออกตัญญูไม่รู้คุณคนแล้ว ผู้ใดทำคุณก็เหมือนทำแก่สรพิษ โกรธขึ้นมาแล้วย่อมผลาญชีวิตให้สิ้นสูญทั้งบุตรภรรยา ญาติบิดามารดาหาคิดถึงคุณไม่ ซึ่งเราว่าจะตายแต่ตัว...</p> <p>...ซึ่งเราจะตายครั้งนี้ หาเสียคุณชีวิตไม่ เพราะได้ฝากความชอบความดีไว้ แก่เทพดาฟ้าดินแล้ว แต่เราจะขอสิ่งหนึ่ง ซึ่งท่านจะทำราชการ เป็นข้าแผ่นดินสืบไปภายหน้าจงระมัดระวังผิดอย่าประมาท จะหาเจ้านายเป็นที่พึ่งก็ให้รู้จักน้ำใจเจ้านายเสียก่อนว่าชั่วหรือดี แล้วจึงเข้าสวามีภักดีทำราชการ และให้มีความซื่อสัตย์กตัญญู ถึงตัวจะตายก็อย่าให้เสียสัตย์จะทำความก็ให้เห็นคุณแล้วจึงทำ ถ้าเห็นจะกลายเป็นโทษแล้วอย่ากระทำเช่นอย่างตัวเราฉะนี้ (ราชาธิราช 2512 : 358)</p>

ส่วนภิกษุภังยะสะกะ โรกัภิกษุมะ เปงนั้นก็มิลักษณะ เป็นตัวแทนของฝ่ายสงฆ์ ซึ่ง ย้ำให้เห็นภาระหน้าที่ซึ่งทุกคนมีต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมืองยามเมื่อมีภัย กล่าวคือ เมื่อถึง เวลาอันสมควรแล้ว สงฆ์ก็เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ คือ มีหน้าที่ต้องตอบแทนบุญคุณของพระมหากษัตริย์ และบ้านเมือง ทั้งนี้เพราะได้พึ่งบารมีของท่านคุ้มครองรักษาอยู่...จะต้องช่วยให้สำเร็จมิได้ คิดแก่ความเหนื่อยยากและชีวิตของตน (ราชาธิราช 2512 : 169, 298)

3. ทัศนะ เรื่องความสุข

ในฉบับตัวเขียน ผู้ชำระได้ดัดแปลงเรื่องให้พยาน้อยกับภิกษุมะ เปงเจรจากันด้วย เรื่องทัศนะของความสุข คือพระเจ้าราชาธิราชมีความเห็นว่าคนเราควรจะหาความสุขจาก ทางโลก ส่วนภิกษุมะ เปงมีความเห็นว่าความสุขในโลกนี้ไม่ถาวร เห็นว่าการบวชเป็นหนทาง ที่นำไปสู่นิพพานซึ่งเป็นความสุขถาวร บุคคลทั้งสองฝ่ายได้ยกข้อดีข้อเสียของความสุขแต่ละฝ่าย มาถกเถียงเพื่อชักจูงให้เห็นคล้อยตามความคิดของตน ในที่สุดทั้งสองฝ่ายก็ลงความเห็น ว่าความสุขทางโลกเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไปที่ยังไม่อาจตัดจากกิเลสตัณหา แม้ว่า จะอยู่ในเพศบรรพชิตแล้วก็ตาม พระเจ้าราชาธิราชทรงชี้ให้เห็นว่าบรรพชิตที่ย่อย่อนในการ ปฏิบัติธรรมไม่อาจที่จะสำเร็จบรรพผลได้ ถ้ายังคงบวชอยู่ต่อไปก็จะมีแต่ความทุกข์และทำผิดทบปญญัตติ ทางพุทธศาสนา ก็ยังได้รับโทษกรรมหนักกว่าฆราวาส นอกจากนี้พระองค์ได้เสนอให้ภิกษุมะ เปง ลีอกออกมารับความสุขสามัญซึ่งปุถุชนปรารถนาคือ สุขจากการบริโภค สุขจากการฟัง การชมดนตรี และนาฏศิลป์ และความสุขอย่างยิ่งคือความสุขด้วย

คุณค่าของ เรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์

เรื่องราชาธิราชทั้งฉบับตัวพิมพ์และฉบับตัวเขียนเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่ามาก คุณค่าที่ ปรากฏในฉบับตัวพิมพ์ได้แก่ คุณค่าของการเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางบันเทิงคดี และเอกสารทางการศึกษาวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

ก. คุณค่าของการเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์

ถ้าเปรียบเทียบฉบับตัวเขียนและฉบับตัวพิมพ์จะพบว่า ในแง่ของการให้ความรู้ทาง พงศาวดารมอญนั้นฉบับตัวพิมพ์มีคุณค่าที่น้อยกว่าฉบับตัวเขียนในตอนพระเจ้าราชาธิราชและตอน พระเจ้าธรรมเจดีย์ โดยเฉพาะตอนพระเจ้าราชาธิราชนั้นผู้ชำระได้ดัดแปลงแก้ไขมากที่สุด แม้ว่ากลวิธีดังกล่าวกระทำในกรอบของเหตุการณ์ที่มีอยู่เดิม แต่ก็ทำให้รายละเอียดของเหตุการณ์

นั้นเปลี่ยนแปลงไปซึ่งทำให้ไม่อาจจะอ้างอิงในแง่ประวัติศาสตร์ได้ รายละเอียดซึ่งเปลี่ยนแปลงไปคือลักษณะรูปร่าง ความคิด ความรู้สึก และบทบาทของบุคคลบางคน แต่ถ้าพิจารณาจุดประสงค์ในการตัดแปลงจากบานแผนกของฉบับตัวพิมพ์ที่กล่าวว่า " เพื่อประสงค์จะให้ เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน" (ราชาธิราช 2512 : 1) แล้วจะเห็นได้ว่าผู้ชำระมีความประสงค์ที่จะนำพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชมาตัดแปลงให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลต่าง ๆ ในสมัยของผู้ชำระ ผู้ชำระจึงได้แทรกข้อคิดเห็นในด้านต่าง ๆ เช่น ความกล้าหาญ เสียสละ กตัญญูตเวที การดำรงชีวิตและการรับราชการ เป็นต้น เมื่อตกมาถึงปัจจุบันเนื้อหาต่าง ๆ ที่เพิ่มเติมขึ้นนั้นจึงเป็นแนวทางให้คนในปัจจุบันได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดบางประการของคนสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้ ฉบับตัวพิมพ์จึงมีคุณค่าด้านนี้เพิ่มขึ้นจากฉบับตัวเขียน

ข. คุณค่าทางบันเทิงคดี

คุณค่าทางบันเทิงคดีที่เพิ่มขึ้นในฉบับตัวพิมพ์นั้นเกิดจากกลวิธีการตัดแปลงฉบับตัวเขียนของผู้ชำระให้เนื้อเรื่องตอนพระเจ้าราชาธิราชฉบับตัวเขียน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะพัฒนาให้เป็นนิยายได้ง่ายนั้นเกิดลักษณะของบันเทิงคดีแทรกเข้าไปในรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่อง ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องในนิยายนั้นก็คือเรื่องราวบางแง่มุมของชีวิตมนุษย์บางคน ตอนพระเจ้าราชาธิราชกล่าวถึง พระราชประวัติของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ และสงคราม ผู้ชำระได้เพิ่มเติมรายละเอียดทำให้เหตุการณ์หลายตอนมีความชัดเจน และต่อเนื่องกับเหตุการณ์ตอนอื่น ๆ มากขึ้นโดยทำให้เห็นว่าบุคคลในตอนนั้น ๆ เป็นอย่างไร คิดอย่างไร และมีรายละเอียดของพฤติกรรมอย่างไร โดยที่ความคิดและพฤติกรรมดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ที่เกิดก่อนหน้าเหตุการณ์นี้ เช่น เมื่อตละแม่ท้าวส่งหมอน้ำมั้นกับลูกขี้ตราชูฝากไปให้พญาน้อยที่เมืองตะเกิงนั้น ผู้ชำระได้แต่งขยายให้ตละแม่ท้าวได้แสดงความคิดและความรู้สึกได้ชัดเจนขึ้น เป็นการปูพื้นให้คนอ่านเข้าใจลักษณะนิสัยของนางในด้านความถือตัวและหึงหวง เมื่อพญาน้อยยึดกรุงพะโคได้ ผู้ชำระได้แต่งเรื่องเชื่อมต่อโดยให้พญาน้อยตามเข้าไปยังอนนางกึ่งตำหนัก นางก็ได้แสดงอาการกระแจะกระงอดและใช้วาจาประชดประชันพาดพิงไปถึงเมียมะนิก ต่อมาเมื่อจัดพิธีปราบดาภิเษกขึ้นซึ่งจะมีการสถาปนาพระอัครมเหสีด้วย ผู้ชำระก็ได้แต่งขยายให้เห็นว่าตละแม่ท้าวรังเกียจเมียมะนิกอย่างมาก นางมีอารมณ์ซึ่งเคียดแค้นน้อยใจ จึงไม่ยอมไปร่วมพิธีซึ่งพญาน้อยได้ให้คนมาตามหลายครั้ง เหตุการณ์ตอนนี้อย่างไรก็ตามผู้ชำระได้ใช้ข้อความ

ซึ่งทำให้เห็นอารมณ์และความขัดแย้งภายในของตัวละครและระหว่างตัวละคร นอกจากเรื่องราวของตัวละครแล้วก็ยังมี เรื่องราวของทหารเอกหลายคนทีกลวิธีของการชำระทำให้เกิดความบันเทิงและจินตนาการตามไปด้วย เช่น เรื่องราวของสมิงนครอินทร์ สมิงพระราม สมิงอายุมนทะยามังรายกะบอฉะวาและพระเจ้าราชาธิราช เป็นต้น ลักษณะนิสัยของบุคคลเหล่านี้มีใช้ภาพนิ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงคล้ายคลึงกับชีวิตของคนจริง ๆ บุคคลเหล่านี้มีตัวตนในประวัติศาสตร์ ผู้ชำระเพียงแต่ใช้จินตนาการแต่งเติมเพิ่มรายละเอียดให้ชัดเจนและทำให้เหตุการณ์ต่อเนื่องกันมากขึ้น จึงเกิดเป็น เรื่องแต่งขึ้นในกรอบของเหตุการณ์จากพงศาวดาร ผู้อ่านจึงได้ทั้งความเข้าใจและความบันเทิง เกิดอารมณ์หลากหลาย เช่น อารมณ์รัก อารมณ์โศก เกิดความตื่นเต้น ชื่นชมในวีรกรรมและการต่อสู้ของทหารเอกฝ่ายมอญ นอกจากนั้นยังได้รับรสทางภาษาที่สละสลวยกอปรด้วยอุปมาอุปไมยมากมาย อารมณ์บันเทิงใจจึงเกิดขึ้นทั้งจากเนื้อเรื่องและภาษา นอกจากนั้นยังได้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และข้อคิดอื่น ๆ ด้วย

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2528 : 40) กล่าวว่า คุณสมบัติของ เรื่องแต่งและ เรื่องจริงแตกต่างกันเป็นประการสำคัญคือ เรื่องแต่งนั้นเน้นในด้านอารมณ์ ความประทับใจ และความบันเทิง ส่วนเรื่องจริงนั้นเน้นความถูกต้องตามข้อเท็จจริง เน้นเนื้อหาสาระอันจะเป็นประโยชน์ในการอ้างอิงหลักฐานได้อย่างถูกต้อง หรือการแสดงข้อคิดเห็นอันประกอบด้วยเหตุผลเป็นที่เชื่อถือได้

เนื้อเรื่องตอนพระเจ้าราชาธิราชในฉบับตัวพิมพ์มีลักษณะของการผสมผสานกันอย่างกลมกลืนระหว่างเรื่องจริงและเรื่องแต่งซึ่งเป็นกลศิลป์ของผู้ชำระ ทำให้ฉบับตัวพิมพ์มีเนื้อเรื่องแปลกใหม่และแตกต่างจากบันเทิงคดีร้อยกรองรูปแบบเก่าของไทย

ค. คุณค่าด้านความรู้ทางวัฒนธรรม

ฉบับตัวพิมพ์นอกจากจะเป็นวรรณกรรมที่ให้ความบันเทิงแล้ว ยังให้ความรู้ในทางประวัติศาสตร์และความรู้ทางวัฒนธรรมอีกด้วย เช่น ความรู้ทางการปฏิบัติ ประเพณี ความคิด ความเชื่อและความศรัทธา เป็นต้น ความรู้ส่วนหนึ่งมีอยู่แล้วในฉบับตัวเขียนและส่วนหนึ่งเพิ่มเติมเข้าไปเมื่อมีการชำระ ฉบับตัวพิมพ์มีเนื้อหาทางวัฒนธรรมทั้งแบบมอญและแบบไทยปะปนกัน

วัฒนธรรม ได้แก่ สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของสังคม แสดงออกให้เห็นเป็นรูปภาษาประเพณี กิจการงาน การเล่น การศาสนา เป็นต้น และยังรวมถึงความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ที่สำแดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นสิ่งต่าง ๆ (เสฐียรโกเศศ 2505 : 4-5)

อยู่ และบางครั้งก็ไม่อาจแยกได้ชัดเจนว่า เป็นของมอญหรือของไทย เพราะวัฒนธรรมของสองชาตินี้มีหลาย ๆ อย่างคล้ายคลึงกันอยู่ (ม.จ.หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล 2518 : 54) วัฒนธรรมที่จะนำมากล่าวได้แก่ ประเพณีและความเชื่อ ดังต่อไปนี้

1. ประเพณี

ประเพณีในฉบับตัวพิมพ์มักเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ แต่ในฐานะที่ กษัตริย์คือ ผู้ทรงอำนาจสูงสุดในการปกครองและทรงเป็นสถาบันสูงสุดในสังคม พระองค์จึงเป็นตัวแทนของรัฐในทุกกรณี ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระองค์จึงถือเป็นประเพณีของรัฐด้วย ประเพณีสำคัญในเรื่องราชาธิราช ได้แก่ ประเพณีการเกิดและการตั้งชื่อ ประเพณีการสถาปนาพระมหากษัตริย์และประเพณีการปลงพระศพ ดังต่อไปนี้

ก) ประเพณีการเกิดและการตั้งชื่อ

ฉบับตัวพิมพ์กล่าวไว้ในตอนกำเนิดพ่อลาวแก่นท้าวว่า ในวันประสูติ ญาติผู้ใหญ่ก็ให้ทำข้ายทองรองรับให้พระราชบุตรตกลงในข้ายทอง ครั้นสร่งน้ำชำระแล้วสมเด็จพระเจ้าข้างเผือกก็รับพระราชกุมารด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ ทรงพระโสมนัสนักแล้วตรัสว่าหลานเราคนนี้จะให้ชื่อว่าพ่อลาวแก่นท้าว (ราชาธิราช 2512 : 81) ข้อความนี้ปรากฏอยู่ที่ทั้งในฉบับตัวเขียนและฉบับตัวพิมพ์ เกี่ยวกับการตั้งชื่อนั้น เรื่องราชาธิราชมีการตั้งชื่อเป็น 2 แบบ คือ แบบแรกตั้งชื่อให้ตามบรรพบุรุษ เช่น มังรายกะยอฉะวา ตั้งตามพระนามของพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา การตั้งชื่อตามบรรพบุรุษนี้ปรากฏอยู่ในพงศาวดารพม่าเช่นเดียวกัน ดังปรากฏว่ามีพระนามของพระมหากษัตริย์พม่าหลายองค์ซ้ำกัน เช่น กะยอฉะวา สีหสุระ และ ตราพญา เป็นต้น (JBRS. Vol XIII 1959 : 134) การตั้งชื่ออีกแบบหนึ่งคือพิจารณาจากฤกษ์ยามและเหตุการณ์แปลกประหลาดที่เกิดขึ้น เช่น เมื่อมีจันทรุปราคาเกิดขึ้นก็ตั้งชื่อว่าจันทะมังคะละ หรือเพราะพระราชบิดาสว่างภูมิเจ็ดหลังเสร็จในวันเดียว และมีผู้นำผลไม้โตใหญ่ประมาณ 3 กำมาถวายจึงตั้งชื่อว่าวิหารเทวี เป็นต้น

ข) ประเพณีสถาปนาพระมหากษัตริย์

ฉบับตัวพิมพ์กล่าวถึงการสถาปนาพระมหากษัตริย์ไว้หลายครั้ง แต่ที่ค่อนข้างมีรายละเอียดคือ การสถาปนาพระเจ้าฟ้ารั่ว และการสถาปนาพระเจ้าราชาธิราช ทั้งสองพระองค์

ขึ้นครองราชย์ โดยการปราบดาภิเษก* ซึ่งเป็นแบบหนึ่งของการราชาภิเษก การสถาปนาพระมหากษัตริย์จะถูกต้องเป็นทางการก็ต่อเมื่อได้จัดพิธีดังกล่าวแล้ว (สมเด็จพระยาตากำวราชานุภาพ 2526 : 11) มีกษัตริย์ 3 พระองค์ในราชวงศ์พระเจ้าฟ้ารั่วได้ขอคำรับรองการเป็นพระมหากษัตริย์จากพระร่วงกรุงสุโขทัย ทั้งฉบับตัวเขียนและฉบับตัวพิมพ์กล่าวว่า เมื่อมะกะโทเตรียมการตั้งพิธีปราบดาภิเษกนั้นก็ได้อขอพระราชทานนาม และเครื่องราชกกุธภัณฑ์จากพระร่วงด้วย (ราชาธิราช 2512 : 19) เครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่ได้รับพระราชทานมา มี 5 ชนิด คือ เศวตฉัตร มงกุฎ พระขรรค์ พัดควาลวิชนี และฉลองพระบาททอง (ราชาธิราช 2512 : 21) ส่วนพระเจ้าธรรมเจดีย์ขึ้นครองราชย์โดยมิได้มีเชื้อสายกษัตริย์จึงต้องแสวงภูมิปัญญาเพื่อให้นานาชาติยอมรับ เหตุการณ์ตอนนี้ฉบับตัวพิมพ์ได้แสดงรายละเอียดไว้มากกว่าฉบับตัวเขียน ส่วนลักษณะของพระราชพิธีราชาภิเษกนั้นฉบับตัวพิมพ์กล่าวตรงกับฉบับตัวเขียน และมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระราชพิธีราชาภิเษกของไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

ศูนย์วิทยพัทยาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* การราชาภิเษกมี 2 แบบคือ ราชาภิเษกในยามปรกติและการปราบดาภิเษกซึ่งหมายความว่า พระราชพิธีอภิเษกของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งได้ราชสมบัติมาด้วยการรบชนะข้าศึก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 507)

พิธีราชาภิเษกในตำราแบบ ธรรมเนียมของไทย	พิธีราชาภิเษกในฉบับตัวพิมพ์
<p>ครั้นได้ฤกษ์แล้วให้โหรชกกล่อม ชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องมูรธาภิเษก แล้วชาวพระมาลาขุนศรีสุยมพรหลังน้ำสหัสธารา ครั้นสรงแล้ว พระสงฆ์ราชาคณะอธิการฝ่ายสมณะรดน้ำพระเต้าเงิน พระเต้าทอง พระเต้านาก พระเต้าสัมฤทธิ์แล้ว พราหมณ์ถวายน้ำพระกลศ น้ำพระสังข์ สะเคาะพระเคราะห์ แล้วทรงพระภูษาลายพื้นแดงฉลองพระองค์ทรงขึ้นมาบนพระที่นั่ง เสด็จขึ้นนั่งบนตั้งไม้มะเดื่อกว้างจตุรัสศอกคืบ ปูผ้าขาว โรยแป้ง วางหม้าคาว ผ้าขาวปกบน ผืนพระพักตร์ไปทิศอีสาน มีตั้งน้อยกว้างศอกหนึ่งตั้งพระอัฐทิศ ตั้งกรด ตั้งสังข์ ทั้งแปดทิศ มีผ้าขาวปูรอง พระพราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ ในหลวงรับด้วยพระหัตถ์ สรงพระพักตร์แล้วเสวยหน้อยหนึ่ง พราหมณ์ถวายราชลัมบตี ถวายเวท ถวายมนต์ ถวายไชย ผืนพระองค์ไปรอบทั้งแปดทิศ แล้วเสด็จขึ้นบนพระภัทรบิฐ มีผ้าขาวปูแล้วโรยแป้ง วางหม้าคาว แล้วปูแผ่นทองเขียนรูปราชสีห์ด้วยชาดหรรษุมบนผ้าขาว (ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา 2508 : 51)</p>	<p>จึงให้ตั้งโรงพระมหามณฑป ณ ที่พระพลอยแล้งไปด้วยไม้มะเดื่อ... ครั้นได้พระมหาพิชัยฤกษ์แล้ว พระยาน้อยแต่งพระองค์เสริจกัเสด็จขึ้นทรงพระสหัสธาราในพระมหามณฑปแล้วเสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งอุทุมพรภัทรบิฐ เหนือแผ่นสุวรรณอันเขียนรูปราชสีห์ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พราหมณ์พฤษมาตย์ก็ให้เป่าสังข์ ทักษิณาวัฏ ลั่นฆ้องกลอง อินทเกร์ แตรสังข์ดุริยางค์ ดนตรีขึ้นพร้อมกันฝ่ายพระราชคณะก็เจริญพระปริตถวายชัยมงคล ชีพ้อพราหมณ์ก็ถวายอาเศียรพาท และน้ำกลศน้ำสังข์ตามไสยวาท เจ้าพนักงานก็ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า และอัฐิภาวูธวิเศษ</p> <p>(ราชาธิราช 2512 : 224, 569)</p>

ก. ประเพณีการปลงพระศพ

ประเพณีนี้ในฉบับตัวเขียนกล่าวเพียงสั้น ๆ แต่ในฉบับตัวพิมพ์กล่าวไว้ละเอียดกว่า
ชั้น ตอนที่พระเจ้าราชาธิราชทรงจัดพิธีถวายพระเพลิงพระศพของพระราชบิดา ดังนี้

ฉบับตัวเขียน	ฉบับตัวพิมพ์
แล้วพญาน้อยจึงสั่งให้เต็งการถวายพระเพลิง พระราชบิดา ณ ตำบลเนินเขาเมืองพะโคตาม หย่างประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้า แต่ก่อน แล้วให้เชิญเอาพระอัฐิไปก่อพระเจดีย์ ฐานบันจฺพระอัฐิไว้ริมพระธาตุดอกกลอนป้อมและให้ นำเครื่องราชาภิเศกของพระราชบิดานั้นไปบูชา ไว้ที่พระมูเตา (49 7 มัด 1)	เมื่อพระอัฐิสิ้นพระชนม์ พระเจ้าราชาธิราช ทรงสั่งให้แจกหมายเกณฑ์ระดมไพร่ให้ กระทำพระเมรุมาศขนาดใหญ่ ณ ตำบลเนินเขาแห่งหนึ่งในเมืองพะโค ประกอบด้วยเมรุทิศ เมรุแทรกทั้งแปดทิศ วิจิตรด้วยรูปปั้นสลักวาดเขียนกระทำ สุวรรณเบญจาท้าขึ้นซึ่งจะรองรับพระโกศ และประดับด้วยรูปภาพ มีเพชรพรรณ อีกลี ของเครื่องตั้งบูชาพระบรมศพถ้วนทุกสิ่ง (ราชาธิราช 2512 : 218)

นอกจากฉบับตัวพิมพ์ได้แสดงรายละเอียดของการเคลื่อนย้ายพระศพด้วยพระยานมาศ
โดยกล่าวว่าพระเจ้าราชาธิราชทรงสั่งให้เตรียมขบวนแห่เชิญพระศพขึ้นสู่ยานมาศราชรถซึ่งทำ
เป็นรูปเทรา โดยมีรัตนบัลลังก์บุษบกตั้งบนหลังเทราอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้จะกล่าวถึงการทำพระ
เมรุมาศแล้วฉบับตัวพิมพ์ได้กล่าวถึงกำเนิดของประเพณีชิงศพด้วยว่าเกิดขึ้นครั้งแรกในรัชกาลของ
พระเจ้าธรรมเจดีย์ และต่อมาก็ได้กลายเป็นประเพณีของมอญซึ่งนิยมกระทำเฉพาะกับศพของ
ภิกษุและศพของเจ้านาย ส่วนประชาชนทั่วไปไม่นิยมเพราะลงทุนมาก วิธีการชิงศพนั้นเขามีได้
ชิงกันจริง ๆ คือที่ปราสาทที่ตั้งศพนี้เขาจะทำเป็นตะเฒ่าใส่ล่อไว้แล้วมีเชือกชักสองสายผูกติดกับ
ตะเฒ่าไว้ สายใดมีคนมากก็ชักลากไปทางนั้นทำให้คล้ายกับว่าแย่งกันจริง ๆ หลังจากพิธีชิงศพ
แล้วก็จะอัญเชิญพระศพขึ้นไปประทับ ณ พระเมรุมาศแล้วให้มิมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน รูด
ดอกไม้เพลิงถวายพระศพ มีพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ราชาคณะสวดสดับปกรณ์ถวายไทยทาน
แก่พระสงฆ์ โปริยทานกัลปพฤกษ์แล้วอุทิศส่วนกุศลไปถึงบิดามารดาครบเจ็ดวันจึงถวายพระเพลิง
แล้วให้แจกพระรูปเก็บพระอัฐิใส่ในพระโกศทองประดับพลอยอัญเชิญเข้าบรรจุไว้ในพระมูเตา

แล้วให้มีมหรสพสมโภชอีกสามวันตามประเพณี (ราชธานีราช 2512 : 672)

จึงเห็นได้ว่าข้อความบางตอนในฉบับตัวพิมพ์นี้คล้ายคลึงกับพระราชพิธีพระบรมศพครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสวรรคตนั้น คือหลังจากที่ทรงสการทรงเครื่องพระบรมศพเสร็จแล้ว เเชิญพระบรมศพลงสู่พระลองเงิน ดำรวจแห่ออกประตูลนามราชกิจเชิญขึ้นพระยานมาศประกอบพระโกศทอง ตั้งกระบวนแห่เชิญไปประดิษฐานไว้ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้วยมุขตะวันตกภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ตั้งเครื่องสูงแลเครื่องราชูปโภคเฉลิมพระเกียรติยศตามโบราณราชประเพณี พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมทั้งกลางวันกลางคืน (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2526 : 2)

ฉบับตัวพิมพ์ได้กล่าวถึงการไว้ทุกข์ตรงกันกับตัวเขียน เช่น ครั้งที่บุตรพระตะบะสิ้นชีวิตนั้น พระตะบะก็ให้ชาวเมืองนครเพนและเมืองเมาะตะมะ โคนผมทุกคน และในสมัยของพระเจ้าอู่่นั้น เมื่อพระอัครมเหสีของพระองค์สิ้นพระชนม์ในเวลาใกล้เคียงกับบุตรของอำมาตย์ผู้ใหญ่ซึ่งใกล้ชิดกับพระองค์ พระองค์ก็สั่งให้โคนศีรษะทั้งเมืองเช่นกัน (ราชธานีราช 2512:67,69)

จากเหตุการณ์นี้จะเห็นว่าประเพณีการโคนศีรษะเพื่อไว้ทุกข์นั้นในอดีตมิได้จำกัดอยู่เฉพาะเมื่อพระมหากษัตริย์สิ้นพระชนม์เท่านั้น หากผู้ตายนั้นมีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ เช่น พระอรรคมเหสี พระราชบุตร พระองค์ก็อาจจะสั่งให้ประชาชนโคนผมทั้งสิ้น และประเพณีการโคนผมไว้ทุกข์นี้มีได้มีเฉพาะในหมู่ชาวมอญในสมัยโบราณเท่านั้น คนไทยก็มีการโคนผมไว้ทุกข์ด้วย เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสีหนาทสวรรคตนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกเธอพระเจ้าหลานเธอทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน เจ้าต่างกรม ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารและพลเรือน ในพระราชวังหลวง พระราชวังสนามจันทร์ และเจ้าเมืองกรมการอาณาประชาราษฎร์ โคนศีรษะด้วย พอมาถึงรัชกาลที่ 2 เมื่อสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสีหนาทสวรรคตไปก่อนนั้นพระองค์โปรดให้เฉพาะแต่พระเจ้าลูกเธอพระเจ้าหลานเธอ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยบุตรภรรยาข้าทาสใน เรื่องทั้งชายหญิงในสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสีหนาทนั้น โคนศีรษะ และกำหนดให้โคนเดือนละครั้งจนกว่าจะไต่ถวายพระเพลิง (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2526 : 14) พอมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นว่าลำบากยุ่งยากแก่ราษฎร จึงให้ยกเลิกการโคนผม เพียงแต่ให้แต่งกายไว้ทุกข์ และยังให้ตัดการมหรสพ การเลี้ยงอาหารและจำนวนวันงานอีกด้วย (ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 3 ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์ 2525 : 133)

2. ความเชื่อ

ความเชื่อเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ความเชื่อซึ่งปรากฏในฉบับตัวพิมพ์และมีความคล้ายคลึงกับในฉบับตัวเขียน คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์ ความเชื่อเรื่องการทำสัตย์สาบาน ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ ความเชื่อเรื่องชื่อและรูปร่างลักษณะ และความเชื่อเรื่องช้างเผือก ดังนี้

ก) ความเชื่อทางพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญที่นับถือกันมาช้านานแล้วทั้งชาวมอญและชาวไทย ในเรื่องจะแสดงให้เห็นความเชื่อว่าการกรรมก่อให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด ตรีบาบไตที่มนุษย์ยังติดแน่นอยู่กับโลกะ โทสะและโมหะตรีบาบนั้นมนุษย์ก็ยังคงต้องใช้กรรม ดังปรากฏในตอนที่พ่อลาวแก่นท้าวผูกพยาบาทพญาน้อย เมื่อตายไปแล้วได้กลับมาเกิดใหม่เป็นมังรายกะยอฉะวาเพื่อที่จะได้แก้แค้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการรักษาศีลปฏิบัติธรรมตลอดจนการทะนุบำรุงถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ โบสถ์วิหาร เพราะเชื่อว่าได้บุญมาก (ราชาธิราช 2512 : 218, 316, 507) และยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับนิพพานว่าเป็นการที่พ้นจากกองทุกข์และไม่เกิดใหม่อีก ดังนั้นเมื่อทำบุญสร้างถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาต่าง ๆ ก็มักจะอธิษฐานขอให้บรรลุนิพพานหรือถ้าหากจะต้องไปเกิดใหม่ก็ขอให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย

ข) ความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์

เรื่องราชาธิราชเป็นเรื่องราวของกษัตริย์และลำดับกษัตริย์มอญ ซึ่งครองราชย์ระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21 ในบรรดากษัตริย์เกือบ 20 พระองค์นี้มีเพียงสามองค์ที่เด่นและเป็นที่ยกย่องมากกว่าองค์อื่น ๆ คือ พระเจ้าฟ้ารั่ว พระเจ้าราชาธิราช และพระเจ้าธรรมเจดีย์ ลักษณะและเรื่องราวของพระองค์จึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนของการศึกษาในด้านความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ได้ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะของพระมหากษัตริย์

ในทางกายภาพ ทั้งสามพระองค์มิได้มีลักษณะของมหาบุรุษหรือพิเศษแตกต่างไปจากคนทั่วไป นอกจากนั้นพระเจ้าราชาธิราชเองก็ยังมีลักษณะที่ไม่ต่างจากคนอื่น และทั้งสามพระองค์มิได้มีอำนาจหรือเวทย์มนต์คาถา หรือมีอาวุธอันทรงมหิธานุภาพพิเศษไปกว่าคนอื่น ๆ แต่สิ่งที่ทำให้พระองค์แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไปคือ บุญญาธิการและความสามารถ บุญญาธิการนั้น

เป็นผลบุญที่ได้ทำไว้ในอดีตชาติ เช่น การได้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าทำให้หม่อมราชวงศ์หญิงแปดเกิดเป็นเทพบุตรแล้วได้บังเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ราช จากพระฉายประวัติแสดงว่าการจะเป็นกษัตริย์ได้นั้นไม่จำเป็นที่บุคคลนั้น ๆ จะต้องเกิดในราชวงศ์ เช่น พระเจ้าฟ้ารั่วก็มีกำเนิดจากสามัญชนและมีบิดาเป็นพ่อค้า ส่วนพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นแม้จะไม่มีรายละเอียดกล่าวไว้ แต่จากเรื่องราวในช่วงต้นแสดงว่าพระองค์เป็นสามัญชนแล้วได้บวชในพุทธศาสนา ต่อมาก็ได้รับการอุปถัมภ์จากบุคคลในราชวงศ์คือตละนางพญาท้าว ดังจะเห็นได้ว่าบุญญาธิการที่จะหนุนนำให้เป็นกษัตริย์ได้นั้น อาจจะมีขึ้นแก่บุคคลที่อยู่นอกวงศักรียองค์ก่อน ๆ นั่นก็ได้ บุญญาธิการนั้นมักจะปรากฏให้เห็นในชาติปัจจุบัน และมีลักษณะของการชี้ให้เห็นอนาคตของบุคคลนั้น ๆ ด้วย เช่น การเกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นแก่มะกะโท พญาน้อย และพระมหาปฏิภร สิ่งนี้ย่อมบ่งชี้ถึงอนาคตและให้กำลังใจแก่บุคคลทั้งสามเป็นอย่างยิ่ง การมีผลบุญจากอดีตเป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานของการไปสู่อำนาจ แต่บุคคลนั้น ๆ จะบรรลุจุดหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา และทางการกระทำ ดังนั้น ผู้มีบุญญาธิการจึงต้องแสดงความสามารถขั้นต้นด้วย การผูกใจคนและใช้คนให้เป็น พระเจ้าราชาธิราชเป็นตัวอย่างได้ดีในประเด็นนี้

เมื่อเป็นกษัตริย์แล้ว เรื่องราชาธิราชได้แสดงให้เห็นข้อเด่นของแต่ละพระองค์แตกต่างกัน คือพระเจ้าฟ้ารั่วเป็นกษัตริย์มอญซึ่งสามารถปลดแอกออกจากการปกครองของพม่าแล้วสถาปนาบ้านเมืองมอญที่เป็นเอกราชได้สำเร็จ ส่วนพระเจ้าราชาธิราชนั้นได้สร้างความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวมอญทั้งยังสามารถต่อต้านอำนาจของพม่า และแผ่อิทธิพลครอบครองแคว้นยะไข่ได้สำเร็จ ส่วนพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นได้รับความยกย่องในฐานะที่ทรงเป็นธรรมราชา ดังนั้น ถ้าจะประมวลข้อเด่นของทั้งสามพระองค์แล้ว ก็อาจจะโยงให้เห็นอุดมคติของการเป็นกษัตริย์ได้ว่า พระมหากษัตริย์ควรจะต้องเป็นนักรบ เป็นนักบริหาร และเป็นธรรมราชา

2) ธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์

ธรรมในที่นี้หมายถึงสิ่งที่พระมหากษัตริย์ควรจะต้องรู้และยึดถือปฏิบัติตามควรแก่โอกาส ธรรมที่กล่าวไว้มีหลายประการ บางอย่างเราก็คุ้นเคยดีอยู่แล้ว แต่บางอย่างก็อาจจะไม่ค่อยได้พบเห็นบ่อยนัก ธรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ในเรื่อง เป็นข้อคิดคำสอนที่ไม่แน่ชัดว่าเป็นของเดิมทั้งหมด หรือมาแต่งเพิ่มเติมขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ครั้งที่แปลและเรียบเรียงจากพงศาวดารมอญ ถ้าหากใช้ทศพิธราชธรรมเป็นหลักก็จะพบว่าธรรมบางข้อมีลักษณะขัดแย้งกับทศพิธราชธรรม และบางข้อก็มีเนื้อความเพิ่มเติมมากขึ้น ส่วนธรรมบางข้อของทศพิธราชธรรมนั้น ก็มีคำอธิบายที่

แตกต่างกันออกไปด้วย* คือมีลักษณะของการตอบสนองนโยบายการขยายอำนาจของพระเจ้า
ราชาธิราช**

ธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชนุตรซึ่งจะเป็นพระมหากษัตริย์ควรจะรู้
และปฏิบัติได้แก่ ทศพิธราชธรรม, อุบาย 4, วิชา 5, คุณ 8 และวุฒิ 7
(ราชาธิราช 2512 . 94-99)

ค) ความเชื่อเรื่องการทำสัตย์สาบาน

การทำสัตย์สาบานเป็นพิธีกรรมและความเชื่อของชนหลายชาติ ซึ่งมีรูปแบบและ
วิธีการแตกต่างกันได้ การทำสัตย์สาบานเป็นการสร้างความเชื่อมั่น เป็นหลักประกันของความ
สัตย์ซื่อระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย

ในเรื่องราชาธิราชมีพิธีการทำสัตย์สาบานหลายครั้ง ทั้งแบบส่วนตัวและเป็นทาง
การ อุปกรณ์สำคัญในพิธีมักได้แก่ น้ำ หรือเลือด การทำสัตย์สาบานเป็นการกระทำด้วยความสมัครใจ
บางครั้งก็เป็นอุบายเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งตายใจ ถ้าเป็นกรณีหลังฝ่ายที่ต้องการล่อลวงนั้นก็มักจะแอบ
เปลี่ยนอุปกรณ์สำคัญนั้นเสียเพื่อมิให้ตนผิดคำสาบานในภายหลังบุคคลใดทรยศต่อคำสัตย์สาบานมักจะ
มีอันเป็นไปในภายหลัง เช่น ถูกธรรมชาติลงโทษหรือพ่ายแพ้ อีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ในสมัยพระเจ้า
อู่ สมิงสามปราบเป็นกบฏ ยังไม่ทันที่พระเจ้าอู่จะส่งกองทัพไปปราบก็มีผู้มากราบขูลว่ากบฏถูก
ฟ้าผ่าตายแล้วเพราะ "...ไม่ซื่อตรงประทุษร้าย...ก็ถึงแก่ความฉิบหาย...ด้วยเทพยดาอาเพศ
ไข่ฤดูฝน ๆ ตกฟ้าผ่าตาย" (ราชาธิราช 2512 : 79) ตรงกันข้ามผู้ที่ซื่อสัตย์ต่อคำสาบานก็มัก
จะได้รับการตอบสนองในทางดีเสมอ ในเรื่องราชาธิราชได้ปรากฏการทำสัตย์สาบานหลายครั้ง

---

*โปรดอ่านเทศนาเรื่อง "ทศพิธราชธรรม" ซึ่งสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส
ทรงเทศนาถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในจดหมายเหตุพระราชาธิเบศรมหาราชยา
ภิเชกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ , 2518 :
36-38.

** พระเจ้าราชาธิราชอธิบายสาเหตุที่ยกทัพมาตีเมืองพม่าว่า เพื่อตอบแทนการที่พระเจ้า
ฝรังมิงศรีจะถวายกัณฑ์ไปบูรณามอญและเพราะตั้งพระทัยจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และให้บุตรชน
ตั้งอยู่ในคลองธรรมสุจริต (ราชาธิราช 2512 : 307)

และมีรายละเอียดของกรรมวิธีแตกต่างกัน คือ

1) บุคคล 2 ฝ่าย มีฐานะใกล้เคียงกัน

ได้แก่การทำสัตย์สาบานระหว่างพวคน้อย ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอู่กับสมิงมราหู ซึ่งเป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าอู่ ทั้งสองฝ่ายจัดพิธีกรรมขึ้นเป็นส่วนตัว มีผู้ร่วมรู้เห็นอีก 3 คน คือพระมหาเทวี ตะละแม่ศรี และอ้ายท้าวกุล พิธีกรรมมีดังนี้

...แล้วสมิงมราหูกับพระยาน้อยถ้อยทีถ้อยท้อทำความสัตย์ต่อกัน สมิงมราหูเอามือสับเอาเลือดออกปนสุราใส่จอกส่งให้พระยาน้อย พระยาน้อยก็รับเสวยเข้าไป ฝ่ายพระยาน้อยก็สับเอาเลือดออกปนสุรา แล้วใส่จอกส่งให้แก่สมิงมราหู สมิงมราหูรับเอาแล้ว สมิงมราหูแสรงใส่กลว่าร้อน... แล้วก็เทสุรานั้นน้ำสบถนั้นเสีย ตะละแม่ท้าวศรีก็ยื่นจอกน้ำขมกับปูนซึ่งปนไว้กับน้ำสุรานั้นใส่ปลอมออกมาให้แก่สมิงมราหู (ราชาธิราช 2512 : 84-85)

2) บุคคล 2 ฝ่าย มีฐานะต่างกันมาก

ในกรณีนี้ฝ่ายซึ่งต่ำกว่าจะเป็นผู้กระทำสัตย์สาบานต่อผู้ที่มีฐานะสูงกว่า โดยที่ทั้งสองฝ่ายอาจจะอยู่พร้อมหน้ากันหรือฝ่ายซึ่งสูงศักดิ์กว่าส่งตัวแทนไปร่วมพิธีก็ได้ การทำสัตย์สาบานในแบบที่ 2 นี้ ผู้สูงศักดิ์มักจะแหงโลहितในเท้าให้กินต่างน้ำพิพัฒน์สัตยา (ราชาธิราช 2512:79) การทำสัตย์สาบานอีกวิธีหนึ่งคือ การดื่มน้ำสาบานหรือการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ในเรื่องนี้มีกรกระทำสองแบบ คือ ดื่มต่อหน้าพระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ อีกวิธีหนึ่งคือพระมหากษัตริย์พระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาไปให้ดื่ม โดยมีตัวแทนของพระองค์นำไป (ราชาธิราช 2512 : 73,128) การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานี้เป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากลัทธิพราหมณ์ (สมบัติพลายน้อย 2512 : 372) แต่บางครั้งการจัดพิธีนี้ก็อาจมีลักษณะผสมผสานกันทั้งของพุทธและพราหมณ์ ดังปรากฏในเรื่องราชาธิราชว่าอำมาตย์หิมนนิกรอดกระทำความสัตย์สาบานโดยใช้พระรัตนตรัยเป็นประธาน แต่เนื่องจากเป็นการกระทำแบบหลอกลวง จึงมิได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกจริง ๆ หากเอาใบลานเปล่าหีบเป็นคัมภีร์ขึ้นตั้งไว้บนที่อันควร (ราชาธิราช 2512 : 258)

ง) ความเชื่อเรื่องความฝัน

ความฝันถือเป็นลางบอกเหตุอย่างหนึ่ง มีบทบาทในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เรื่องราชาธิราชปรากฏความฝันหลายครั้ง บางครั้งเป็นลางร้ายคือการสูญเสียบุคคลในครอบครัว แต่ความฝันส่วนใหญ่ในเรื่องมักเป็นลางดี และเกิดขึ้นก่อนที่ตัวละครจะได้ชัยชนะหรือโชคทางการฝันอาจจะเกิดจากการคล้อยใจของเทวดาก็ได้ เช่น

... ครั้นอยู่มาพระเจ้าราชาธิราชเสด็จไปทรงบำเพ็ญกรรมของบรรดาเทพยดาอารักษ์ที่รั้วพิธีแห่งหนึ่ง... ครั้นเวลากลางคืนก็ทรงพระสุบินมีนิมิตว่า พระจันทร์ซีกครึ่งไปตามจักรราศีส่องสว่างโลก บรรดาดาวตรงหน้าพระจันทร์นั้นหายไปสิ้น... รามามะนุจึงทูลท่านายว่า ดวงจันทร์นั้นคือใต้แก่พระองค์ผู้ทรงเดชานุภาพ ความนั้นใต้แก่เมืองขึ้นทั้งปวงอันยังมีใต้อ่อนนุ่ม... ถ้าพระองค์เสด็จยกพลพยุหโยธาทัพไปเมืองใดเมืองนั้นก็มิได้ต่อต้านกับพระองค์ใต้เลยจะระยอกแล้วเกรงพระเดชไปสิ้น (ราชาธิราช 2512 : 232)

นอกจากเป็นกลางบอกเหตุแล้ว ความฝันยังบอกถึงวิธีการแก้ปัญหาหรือทางออกเมื่อเกิดปัญหาขึ้นด้วย ลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้จากในสมัยของพระเจ้าฟ้ารั่วและพระเจ้าอู่ เป็นต้น คือความฝันทำให้พระองค์สามารถต่อสู้กับข้าศึกได้ชัยชนะ (ราชาธิราช 2512 : 42, 55)

จ) ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม

พิธีกรรมมักเป็นการกระทำซึ่งโบราณถือว่าเป็นเคล็ด และได้อบรมสั่งสอนกันต่อ ๆ มา มักจัดขึ้นก่อนหน้าที่จะออกสงคราม หรือการกระทำที่ต้องเสี่ยงอันตรายต่าง ๆ พิธีกรรมสำคัญที่กล่าวไว้ในเรื่อง ใต้แก่ พิธีการตัดไม้ข่มนาม การตัดไม้ข่มนามนี้นอกจากจะถือเป็นเคล็ดแล้วยังปลูกเร้าขวัญและกำลังใจของฝ่ายตนด้วย การจัดพิธีในเรื่องราชาธิราชนี้เป็นการกระทำอย่างย่อ แต่ก็ชี้ให้เห็นความสำคัญเกี่ยวข้องกับนาม สถานที่และฤกษ์ยามซึ่งจะต้องให้ถูกต้องต้องแท้ไม่เช่นนั้นก็อาจจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี เช่น กรณีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ข้อความที่ปรากฏในฉบับตัวพิมพ์นี้คล้ายคลึงกับพิธีตัดไม้ข่มนามในรัชกาลที่ 1 ดังนี้

พิธีในรัชกาลที่ 1	พิธีในฉบับตัวพิมพ์
<p>บัดนี้พระราชบุตรเขยพระเจ้าข้างเฝือกมาทำพิธีตัดสรพันไม้ข่มนามจะยกทัพไปจับพระยาน้อย ณ เมืองตะเกิง ปลูกโรงยังมีทันแล้ว เขาว่ากันว่า ที่นี่ไม่เป็นชัยภูมิข่มได้แต่นามพระยาน้อยไม่ข่มนามมั่งกันจิดด้วย เขาจึงเลิกไปทำการในสวนกล้วยหวังจะให้ข่มนามมั่งกันจิดด้วยมั่ง เหวะจึงถามสมภารว่า ซึ่งสมิงมราหูไปตั้งพิธีตัดสรในสวนกล้วยนั้นเห็นมีชัยชนะแก่พระยาน้อยหรือ สมภารจึงว่าธรรมดาต้นกล้วยนั้นอายุมันก็ยืนอยู่แต่ปีเดียว ครั้นออกเครีแล้ว</p>	<p>ให้ตั้งโรงพิธีสามห้องมีเฉลียงรอบ ยกพื้นให้สูงกว่าเฉลียงรอบนอก และมีราชวัตรฉัตรธงผูกต้นกล้วย ต้นอ้อยโดยรอบโรงพิธี มีไม้พรหมโองการปักบนราวสี่ทิศ ผูกม่านขาวรองใน ปูเสื่อเต็มโรง... แล้วให้เอาไม้ต้องนามของข้าศึกกับต้นกล้วยตามียอดม้วนทิ้งามต้นหนึ่งมาให้หมอที่ชำนาญการ เลขยันต์ นุ่งขาว ห่มขาวมาทำพิธี ให้เอาดินได้สะพานสามแห่ง ดินทำน้ำสามแห่ง ดินป่าช้าสามแห่ง มาปะสมปั้น เป็นรูปข้าศึกนั้น</p>

พิธีในรัชกาลที่ 1	พิธีในรัชกาลที่ 7
<p>เขาก็ฟันต้นเสียบ และชื่อสมิงมราหูจะให้ชื่อนาม มังกันจันนั้นก็จริง แต่ว่าชื่อนามสมิงมราหูด้วยอุปมา เหมือนสมิงมราหูหยิบไฟที่ร้อนมือของตัวเอง ที่ไหนจะมีชัย (ราชาธิราช 2512 : 156)</p>	<p>ให้จงมีครบแล้ว ให้ชื่อชื่อนามข้าศึกลงยันต์ พุทธเจ้าประลัยจักรทับนาม ลงประจุขาด ล้อมรอบยันต์นั้นอีกชั้นหนึ่ง แล้วเอายันต์นี้ ใส่ในอกรูปดิน ให้นำหม้อผ้าตามแบบอย่าง ของข้าศึก แล้วให้เอาดินที่ปั้นกับต้นกล้วย เข้าไปไว้ในมณฑลพิธีที่จัดไว้ ทำการปลุก สามวันสามราตรี แล้วจึงเอารูปใส่ต้นกล้วย เอาสายสิญจน์ผูกสามแห่งแล้วผูกหม้อปากไม้ นามข้าศึกกับต้นกล้วยลงในหม้อเดียวกันที่หน้า โรงพิธี ชีเพื่อพราหมณ์ตั้งน้ำวางด้ายรอบแล้ว พาดสายสิญจน์ผูกไม้นามข้าศึกกับต้นกล้วย นั้น ในโรงพิธีให้ตั้งเตียงสามเตียง ปลูก ขาว เข็ญพระอิศวร นารายณ์ พระวิฆเนศ พรหมธาดา ตั้งเตียงหนึ่ง กับเตียงเนา เคราะห์เตียงหนึ่ง และตั้งเบญจครรรอีก เตียงหนึ่ง แล้วจึงเบิกเครื่องอัญมณีมาบูชา พระเป็นเจ้า... ครั้นจวนได้มหาพิชัยฤกษ์ พระเจ้าอยู่หัวทรงดำรัสให้ผู้แทนพระองค์ ออกมา แต่ผู้นั้นจะต้องได้จัดตรงดโยค ทั้งชื่อ ก็ให้ชื่อนามข้าศึกที่จะไปปราบนั้น และให้ แต่งตัวใส่เสื้อครุยนุ่งสบักกลาย จึงพระ ราชทานพระอำมรงค์ เนาวรัตน์พระแสงดาบ ต่อพระหัตถ์ แล้วแต่ออกมายังโรงพระราย พิธี พระครูพิธีแลพราหมณ์มีชื่อเอาน้ำกลท น้ำสังข์ โขมมะตูมให้... ครั้นได้ฤกษ์ให้เจ้า พนักงานกลองแขกมาตีเมื่อจะรำดาบฟันไม้</p>

พิธีในรัชกาลที่ 1	พิธีในฉบับตัวพิมพ์
	<p>ผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ถอดพระแสงดาบ อย่างสามขุมไปที่ต้นกล้วย เมื่อถึงจึงหันต้นไม้ นามศัตรูที่ต้นกล้วยให้ตั้งรูปนามข้าศึกให้ ขาด 3 ทีแล้วเหยียบกระบี่ 3 ที (สมบัติ พลายน้อย 2512 : 16-20)</p>

ฉ) ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุร้อง แผ่นดินไหว พายุพัด มิได้เป็นการเกิดขึ้นโดยปกติ หากแต่เป็นลางบอกเหตุร้ายหรือดี ในฉบับตัวพิมพ์ปรากฏเหตุการณ์เช่นนี้หลายครั้ง ส่วนใหญ่มักจะเป็นลางดีมากกว่าลางร้าย เช่น เมื่อพยาน้อยกำลังจะยกทัพออกไปต่อสู้กับสมิงมราหู นั้นตัวพิมพ์กล่าวว่า "ในขณะนั้นให้บังเกิดอัศจรรย์ ไต่ย่นเสียงประโคมดุริยางค์ดนตรีอื้ออึงขึ้นบนอากาศ ทั้งดวงกานูมาตย์ที่ทรงกลดหมดเมฆควรจะพิศวง" (ราชาธิราช 2512 : 199) และอีกตอนหนึ่ง เมื่อพระองค์กำลังจะเคลื่อนทัพออกไปกระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าฝรั่งมังศรีจะวานัน "ด้วยเดชบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งจะมีชัยชนะแก่พระเจ้าฝรั่งมังศรีจะวานัน ให้บังเกิดอายุใหญ่ดูพิลึกสะพิงกลัว พัดไปข้างทัพพระเจ้าฝรั่งมังศรีจะวานัน" (ราชาธิราช 2512 : 283)

ในตำราพิชัยสงครามของไทยมักจะระบุว่า ปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างใดเป็นมงคล อย่างใดเป็นอัปมงคลผู้ที่ออกรบนั้นต้องศึกษาและคอยสังเกต เพื่อให้ภารกิจของคนสำเร็จผลลงด้วยดี เช่น

พายุร้องเบื้องหลังไต่ย่น	นิมิตรให้ภัย	ไฉนจะเรื่องฤทธา
เห็นเมฆเคลื่อนกลุ่มเวหา	ทิศหลังโลภา	ธงฉัตรพิพทอำพล
ศัตรูพ่ายแพ้ภูผล	เกิดสวัสดิมงคล	นิมิตรเลิศเรื่องรอง

(ตำราพิชัยสงครามคำกลอน 2480 : 7)

ข) ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์

การสะเดาะเคราะห์เป็นความเชื่อที่มีอยู่ทั้งในหมู่ชาวมอญและชาวไทย ในฉบับตัวพิมพ์กล่าวว่าในตอนปลายรัชกาลของพระเจ้าราชาธิราชนั้นพระองค์ทรงอยู่ในช่วงเคราะห์ พระองค์จึงทรงมอบราชสมบัติให้พระราชบุตรชั้วคราวเพื่อสะเดาะเคราะห์ แล้วย้ายไปอยู่เมืองเมาะตะมะ เมื่อพ้นช่วง 3 เดือนแล้วก็ทรงเฉลิมพระนามใหม่เป็นพระเจ้าสิทธิโสม ความเชื่อเรื่องเคราะห์และการสะเดาะเคราะห์อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทรงขณะมั่งรายกะยอจะว่าได้ นอกจากนี้ยังมีวิธีการสะเดาะเคราะห์อีกอย่างหนึ่งคือการรำผี การรำผีนีกระทำเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น ชาวมอญเชื่อว่าเกิดจากผีเรือนโกรธและจะหายได้ก็ต่อเมื่อจัดพิธีรำผีขึ้น (สมบัติพลายน้อย 2515 : 305) ฉบับตัวพิมพ์กล่าวถึงการรำผีเพื่อสะเดาะเคราะห์อยู่ครั้งหนึ่งคือเมื่อพระเจ้าอู่ประชวร (ราชาธิราช 2512 : 106)

ข) ความเชื่อเรื่องชื่อและรูปร่างลักษณะ

เรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์ปรากฏความเชื่อเรื่องนี้หลายครั้ง บางครั้งอาจเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งของ และสถานที่ กล่าวคือคนทั่วไปเชื่อกันว่าชื่อและรูปร่างลักษณะที่เป็นมงคลนั้นมักจะนำโชคดีหรือผลสำเร็จมาสู่ผู้เป็นเจ้าของ เช่น เมื่อพระมหาเทวีให้คนนำดอกบัวมาถวายพญาน้อยที่เมืองตะเกิง พ่อศุภมิตรเห็นก็กล่าวว่าดอกบัวนั้นเป็นนามจันทร์ เมืองพะโคนั้นก็เป็นามจันทร์ นิมิตต้องกันเป็นมงคลนี้พญาน้อยได้เมืองพะโคเป็นมั่นคง (ราชาธิราช 2512 : 140) ในตำราพิชัยสงครามของไทยนั้นให้ข้อคิดว่าจะใช้ใครไปกิจการใดก็ให้คำนึงถึงชื่อของบุคคลนั้น ๆ ด้วย เช่น

"ถ้าว่าเมื่อใดก็ดี	ท่านท้าวจักรี	เสวยสมบัติสวรรยา
จะใช้อำมาตเสนา	ผู้มีปัญญา	ไปราชการสงคราม
หาโชคเพลาวินยาม	ให้เลือกคุณนาม	ผู้ไปยุทธจงดีเจริญไชย"

(ตำราพิชัยสงครามค้ำกลอน 2460 : 2)

นอกจากความเชื่อเรื่องชื่อแล้ว ก็มักจะรวมไปถึงความเชื่อรูปร่างลักษณะของคนหรือภูมิสถานที่ยิ่งจะเป็นมงคลและอวมงคลด้วย ความเชื่อดังกล่าวปรากฏอยู่หลายตอน เช่น ตอนการเตรียมสถานที่สร้างพระราชวังหรือตำแหน่ง เป็นต้น

ณ) ความเชื่อเรื่องช้างเผือก

ช้างเผือกเป็นช้างที่มีคุณสมบัตินิเศษกว่าช้างธรรมดา และมีความสำคัญต่อมอญ พม่า และไทย ถ้ากษัตริย์องค์ใดมีช้างเผือกมาสู่พระบารมีก็ถือกันว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบุญญาธิการมาก และกษัตริย์พระองค์นั้นมักจะได้รับสมญานามว่า "พระเจ้าช้างเผือก" เช่น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชแห่งกรุงศรีอยุธยา และสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น ในฉบับตัวพิมพ์ก็ปรากฏพระนามพระเจ้าช้างเผือกถึง 8 พระองค์ คือตั้งแต่พระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงพระเจ้าอู่ นอกจากนี้ช้างเผือกจะแสดงถึงบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์แล้ว คนทั่วไปยังเชื่อกันว่าช้างเผือกจะบันดาลความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประเทศที่ได้ไว้ในครอบครองด้วย พระมหากษัตริย์จึงมักเสาะแสวงหาช้างเผือก ในฉบับตัวพิมพ์ กล่าวถึงบทบาทของช้างเผือกและการเสาะแสวงหาช้างเผือกหรือช้างที่มีลักษณะแปลกประหลาดไว้หลายครั้ง และยังกล่าวว่าช้างเผือกเป็นสาเหตุให้เกิดสงครามกับเมืองอื่นที่อยากจะได้ เช่นการเกิดสงครามกับเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว เป็นต้น นอกจากนี้ช้างเผือกจะเป็นปัจจัยหนึ่งของการเกิดสงครามแล้ว ช้างเผือกยังมีบทบาทช่วยในการสงครามด้วย เช่นสงครามระหว่างมอญกับเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าอู่ เชียงใหม่ยกทัพมาตีกรุงเมาะตะมะ พระเจ้าอู่โปรดให้นำพระยาช้างเผือกไปร่วมพิธีบวงสรวงบนยอดเขา

... จึงให้ประดับพระยาช้างเผือกด้วยเครื่องคชาภรณ์อันอลังการ แล้วเชิญเข้าสถิตในโรงยืนเหนือแผ่นศิลา บ่ายหน้าไปต่อราชคัศรุ แล้วให้เอาอ่างทองคำมาใส่น้ำพระพุทธมนต์ไว้ตรงหน้า... พระยาช้างเผือกก็เอางวงสูบน้ำในอ่างทองพุ่งออกไปโดยทิศข้างตีกตั้งอยู่นั้น ฝ่ายริพลช้างม้ากองทัพอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งบระชิตเมืองเมาะตะมะนั้น ก็ตกใจตื่นเหยียบผู้คนอลหม่านไปพระเจ้าอู่อยู่หัวจึงให้ยกกองทัพออกโจมตีกองทัพอเมืองเชียงใหม่ กองทัพอเมืองเชียงใหม่ก็แตกพ่ายไป (ราชาธิราช 2512 : 56)

ช้างเผือกเป็นช้างคู่บารมีกษัตริย์ ก่อให้เกิดความอบอุ่น สร้างขวัญและกำลังใจแก่ประชาชนในประเทศ บางครั้งช้างเผือกก็อาจเป็นสาเหตุของการเกิดสงครามแย่งชิงกัน แต่ในที่สุดประเทศที่เป็นเจ้าของช้างเผือกก็มักจะได้ชัยชนะ เช่นมอญในสมัยพระเจ้าอู่

จึงเห็นได้ว่า ฉบับตัวพิมพ์เป็นเอกสารที่มีคุณค่ามาก คือให้ทั้งความบันเทิง ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และความรู้ทางวัฒนธรรม คุณค่าความบันเทิงเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นมาในฉบับตัวพิมพ์ ส่วนคุณค่าด้านความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้น มีทั้งส่วนที่ลดน้อยและส่วนที่เพิ่มขึ้นจากฉบับตัวเขียน คุณค่าที่ลดน้อยลงนั้นได้แก่คุณค่าในการเป็นเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์

มอญ ส่วนคุณค่าที่เพิ่มขึ้นมี 2 ประการคือ การเป็นเอกสารซึ่งสามารถประกอบในการศึกษา ความคิด ทศนคติบางประการของคนในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 และเนื้อหาทางวัฒนธรรมซึ่งผู้ชำระได้เพิ่มเติมขึ้นอีก

จากการศึกษาในบทนี้สรุปได้ว่าเรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์นี้เป็นการชำระขึ้นจากฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) โดยใช้กลวิธีต่างๆคือ การตัด การต่อ การแทรก และการตัดแปลงแก้ไข กลวิธีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะของเรื่องมากที่สุดคือ การตัดแปลงแก้ไขซึ่งเป็นการเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อเรื่องตลอดจนลักษณะและบทบาทของบุคคลในเรื่อง ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมากในตอนพระเจ้าราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์จึงมีลักษณะทางวรรณศิลป์เพิ่มขึ้น เป็นการเพิ่มคุณค่าในทางบันเทิงคดี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย